

השפעת משבר הקורונה על ילדים עם מוגבלות

ליטל ברלב ■ רינת נמר פורסטנברג
יעל בכר ■ לייה מורן-גלעד

אפריל 2021

מ-193-21

המחקר מומן בסיוע משרד החינוך, המוסד לביטוח לאומי, משרד האוצר וג'וינט ישראל-אשלים

תיאור המחקר

רקע

- בסוף שנת 2018 החל מכון ברוקדייל בביצוע מחקר ארצי רחב היקף על ילדים עם מוגבלות בישראל
- במהלך השנים 2018-2019 בוצעו:
  - ✓ 49 ראיונות עומק עם אנשי מקצוע, הורים ובני נוער עם מוגבלות
  - ✓ סקירה של ספרות מקצועית ושל כלי מחקר בעולם
  - ✓ בניית שאלון לאיתור ילדים עם מוגבלות שיאפשר לאפיין את הילדים האלה בישראל
  - ✓ בניית שאלון לבחינת צריכת שירותים, צרכים וחסמים בצריכת השירותים
  - ✓ העברת השאלונים בקרב מספר מצומצם של אנשים לשם בדיקתם
- לאחר פרוץ מגפת הקורונה הוחלט לבצע שינוי במחקר ולבחון את השפעת משבר הקורונה על הילדים והוריהם, כחלופה להעברת השאלון על צריכת השירותים.

מטרות המחקר

- בחינת השפעת משבר הקורונה על ילדים עם מוגבלות בפן הבריאותי, הרגשי, החברתי, הלימודי והמשפחתי, לעומת השפעתו על ילדים ללא מוגבלות.
- בחינת ההתמודדות של ילדים עם מוגבלות עם הלמידה מרחוק במהלך משבר הקורונה.
- הבנת הצרכים החדשים שעלו עקב משבר הקורונה אצל ילדים עם מוגבלות, כדי לסייע למשרדי הממשלה השונים לשפר את השירותים והמענים הניתנים לילדים עם מוגבלות.

שיטת המחקר

אוכלוסייה

ילדים מגיל לידה ועד גיל 18, שהוריהם מקבלים עבורם קצבת ילדים מן המוסד לביטוח לאומי. אוכלוסיית היעד מנתה 2,992,206 ילדים.

המדגם

על סמך רשומות המוסד לביטוח הלאומי הופק מדגם ארצי מייצג של 15,717 ילדים שעבורם משולמת קצבת ילדים. קובץ המדגם כלל משתנים על אודות הילד ועל הוריו לצורך יצירת קשר, כגון שם, שנת לידה ופרטי התקשרות. לשם שמירה מרבית על חיסיון המידע, המדגם הכיל פרטי התקשרות הכרחיים אך לא כלל מידע רגיש (כגון קיום מוגבלות כלשהי, קבלת קצבאות או הכנסות המשפחה). כדי להתבסס על מדגם מייצג נעשתה התאמה לנתוני האוכלוסייה באמצעות שימוש במשקלים.

שיטת המחקר (המשך)

כלי המחקר

ההורים שעלו במדגם התבקשו להשיב על שאלון המאתר ילדים עם מוגבלות (Brookdale Child Disability Screening Questionnaire). השאלות התייחסו למצבו הבריאותי של הילד ולמגוון מוגבלויות.

באמצעות שאלות אלה נקבע אם לילד יש או אין מוגבלות.

כמו כן ההורים נשאלו שאלות בנוגע להתמודדות של הילד עם השפעות משבר הקורונה.

את תהליך המחקר ואת בניית השאלונים ליוותה ועדת היגוי של המחקר ובה נציגים של משרדי ממשלה, נציגי עמותות, נציגים של ג'וינט ישראל-אשלים, אנשי אקדמיה, אנשי מקצוע בתחום של ילדים עם מוגבלות והורים לילדים עם מוגבלות.

שיטת המחקר (המשך)

מהלך המחקר

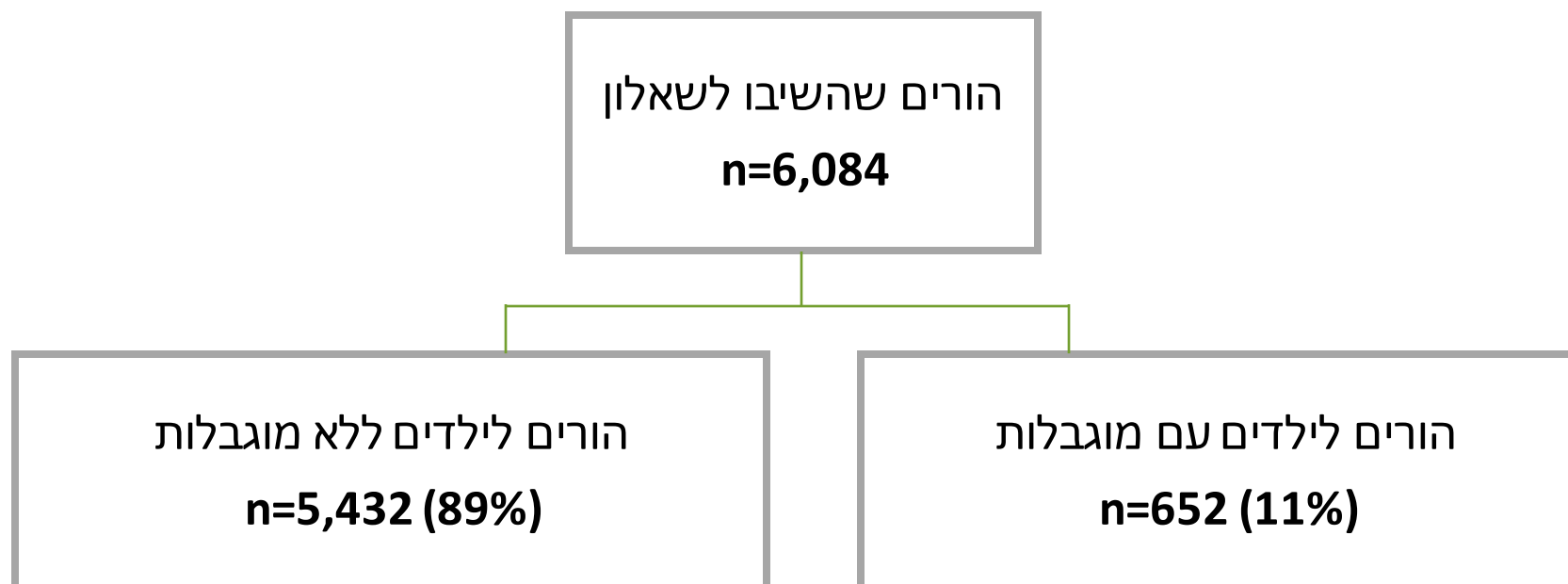
השאלונים הועברו בטלפון במהלך החודשים ספטמבר-דצמבר 2020.

המראיין הונחה להתקשר תחילה לאם. לאחר חמישה ניסיונות התקשרות, אם לא היה מענה, בוצעו ניסיונות התקשרות לאב (מכאן ואילך, ניסיונות ההתקשרות להורים נעשו במקביל). במקרה שבו האם סירבה להשיב לשאלון, ואם נתנה הסכמתה לכך, בוצעה התקשרות לאב.

המחקר הובא לאישור ועדת האתיקה של מכון מאיירס-ג'וינט-ברוקדייל וקיבל את אישורה. בהקדמה לשאלונים הובא הסבר על המחקר ובקשה להסכמה להשתתפות בו, על פי דרישות ועדת האתיקה. ההורים הועברו לשלב מילוי השאלון רק לאחר שהביעו הסכמה להשתתפות במחקר. להורים הובטחה שמירה על סודיות פרטיהם המזוהים.

הנתונים נותחו ניתוח כמותי באמצעות תוכנת SPSS. בוצעו ניתוחי התפלגות וכן ניתוחים השוואתיים (מבחני χ^2 לבחינת אי-תלות).

מספר המשיבים – הורים לילדים עם מוגבלות וילדים ללא מוגבלות

שיעור ההיענות עמד על 39%
העוצמה הסטטיסטית במחקר הייתה 0.8

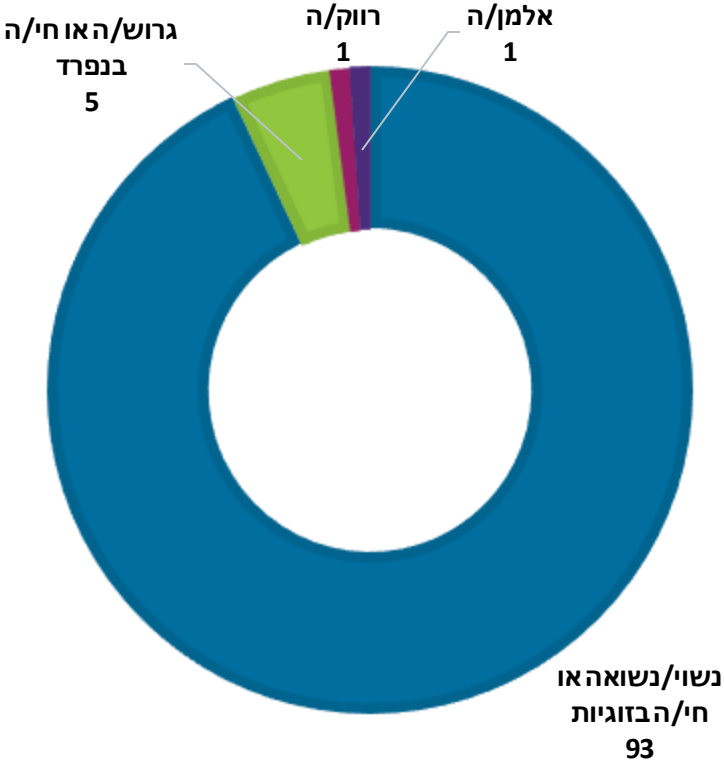

מאפיינים דמוגרפיים

מאפיינים דמוגרפיים של ההורה, דיווחי כלל ההורים (n=6,084) (באחוזים)

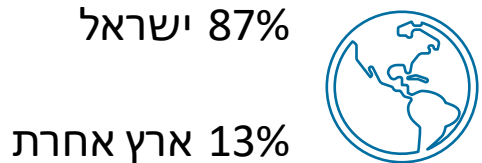
מצב משפחתי

המשיבים לשאלון

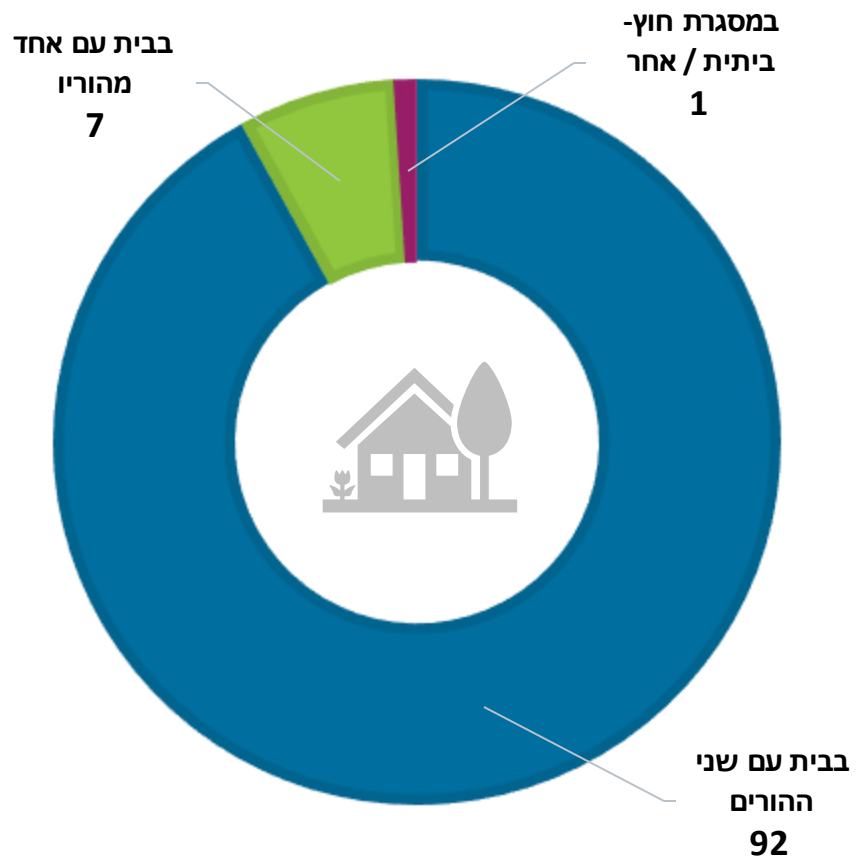
ארץ לידה

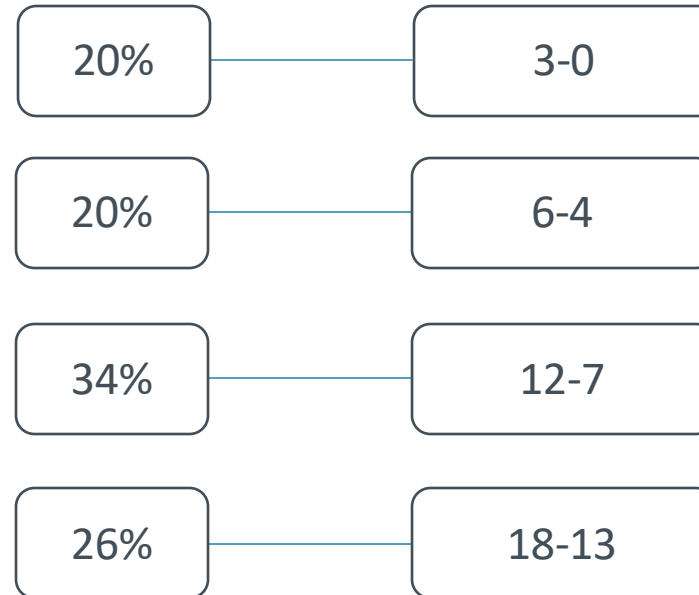
מאפיינים דמוגרפיים של הילד, דיווחי כלל ההורים (n=6,084) (באחוזים)

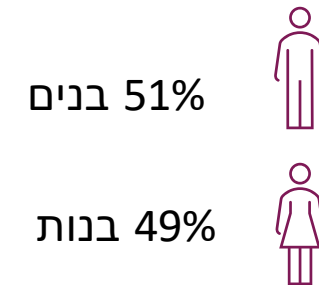
עם מי הילד גר?

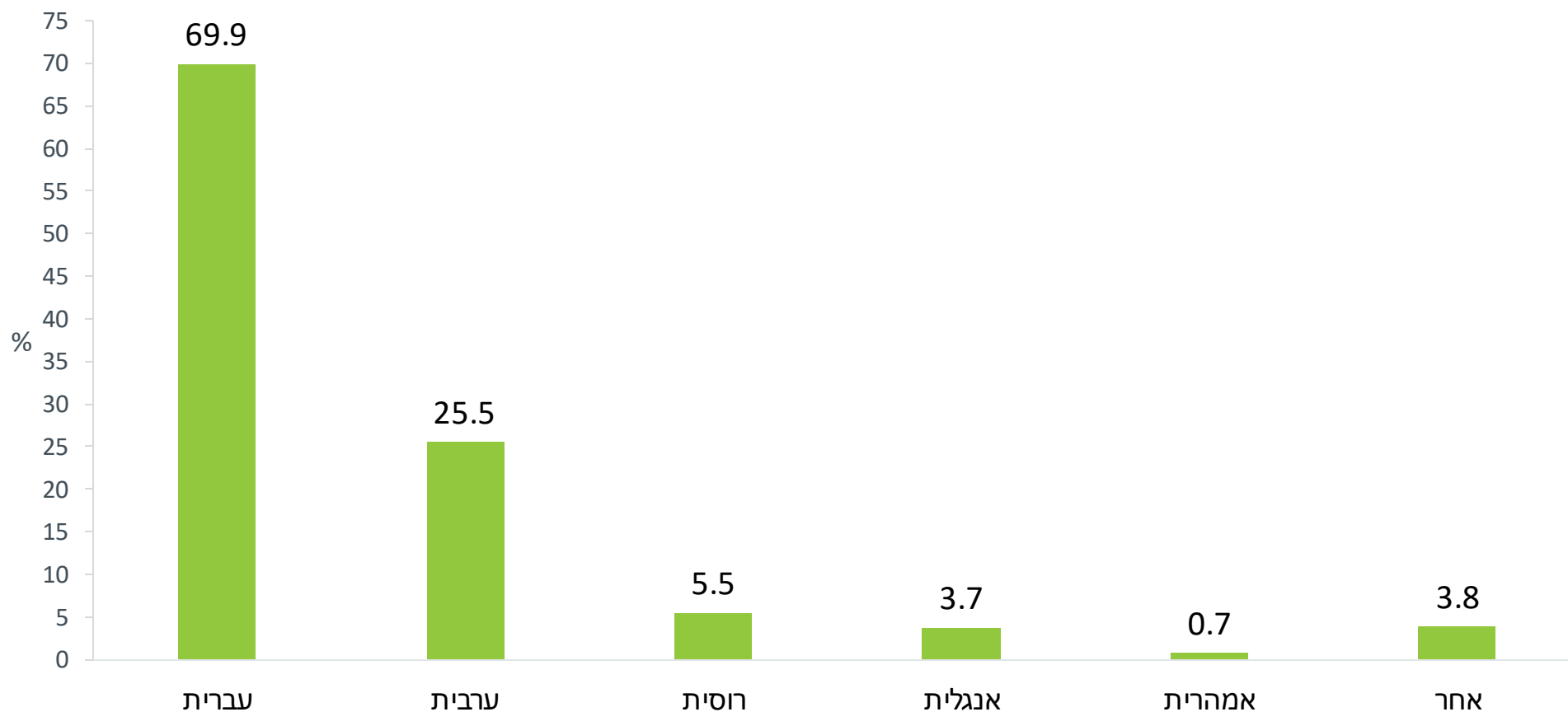
גיל

מין

השפה העיקרית שבה מדברים בבית, דיווחי כלל ההורים (באחוזים) (n=6,084)

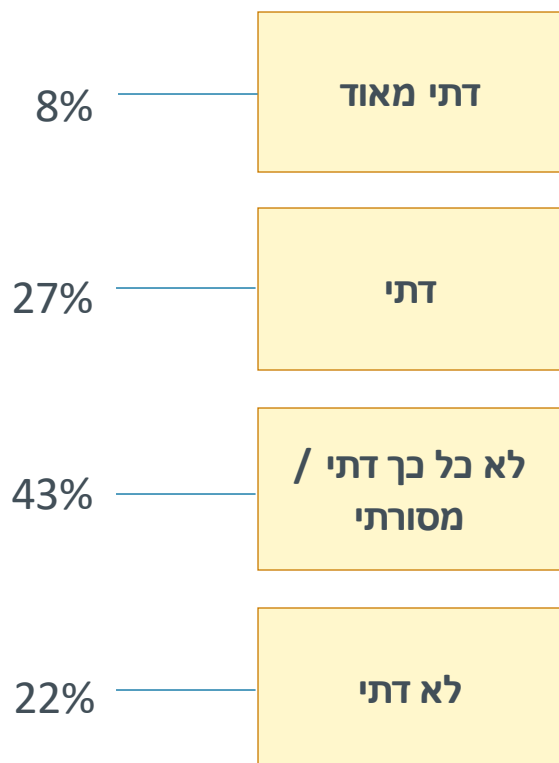

9% מן המשיבים ציינו יותר מתשובה אחת ועל כן האחוזים מסתכמים ליותר מ-100%

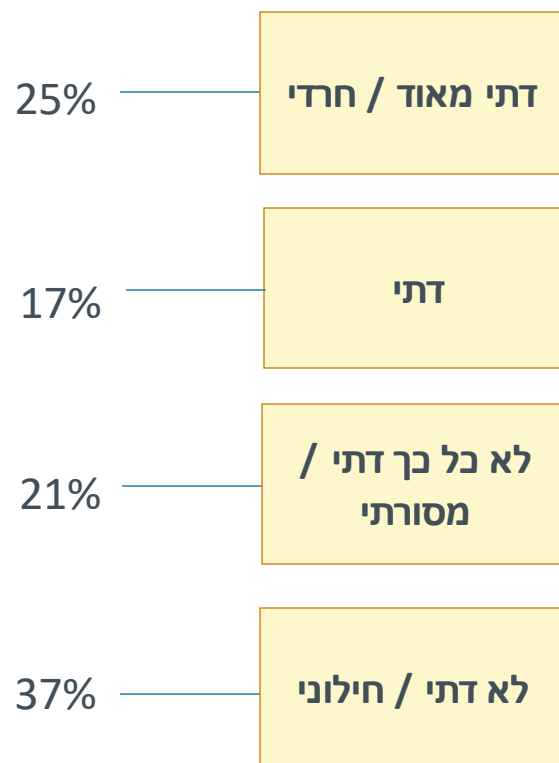

מאפיינים דמוגרפיים של ההורה, דיווחי כלל ההורים (n=6,084) (באחוזים)

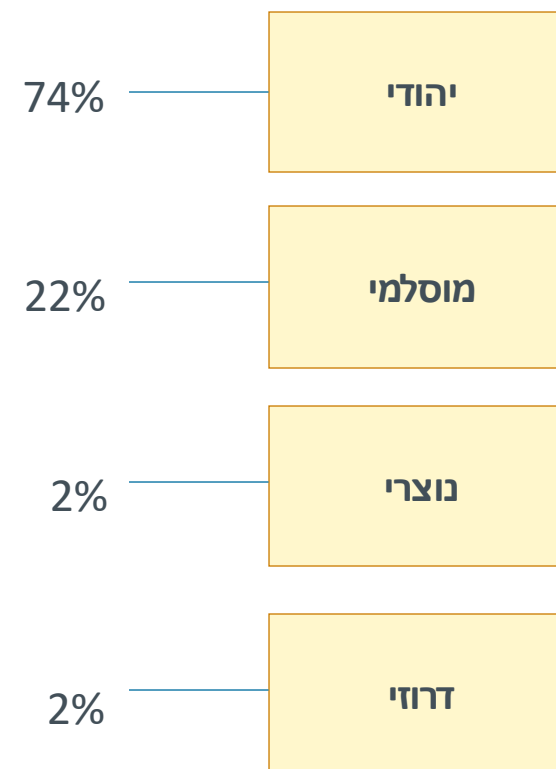
רמת דתיות (בקרב לא יהודים)

רמת דתיות (בקרב יהודים)

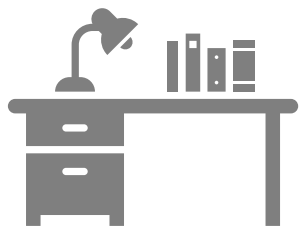
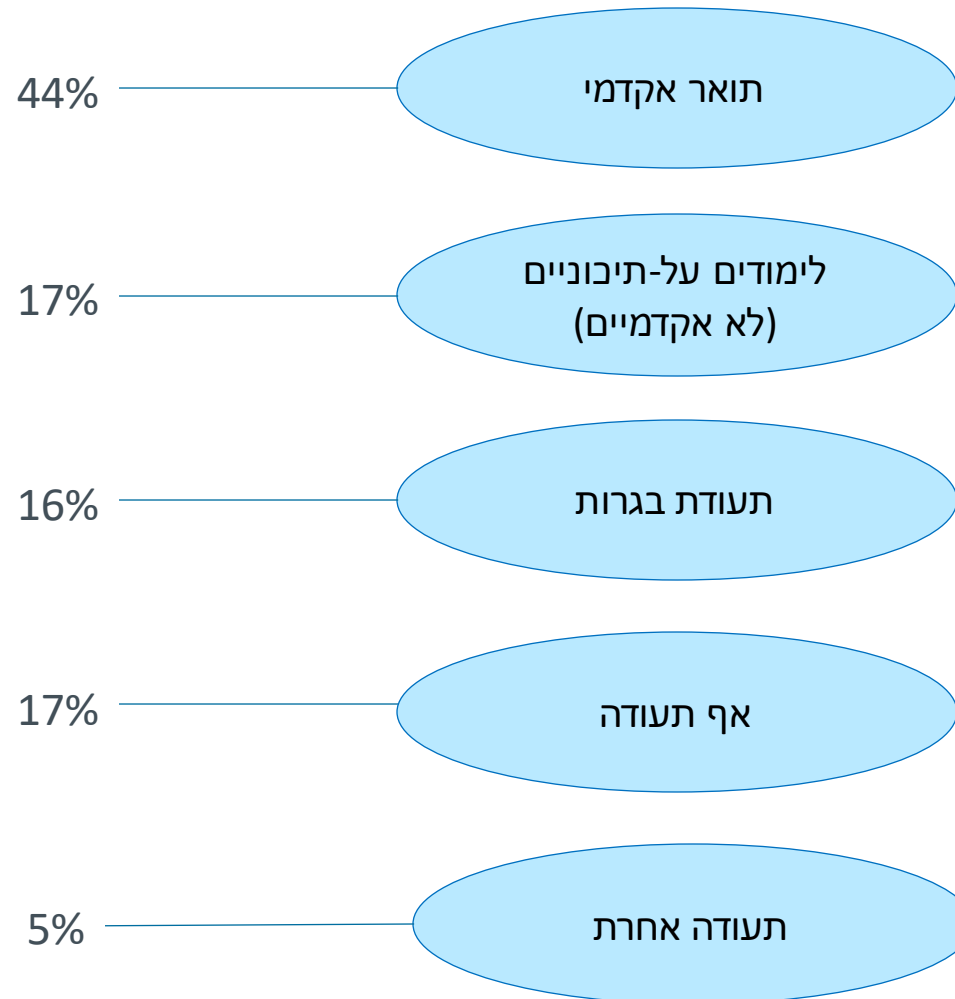
דת

מאפיינים דמוגרפיים של ההורה, דיווחי כלל ההורים (n=6,084) (באחוזים)

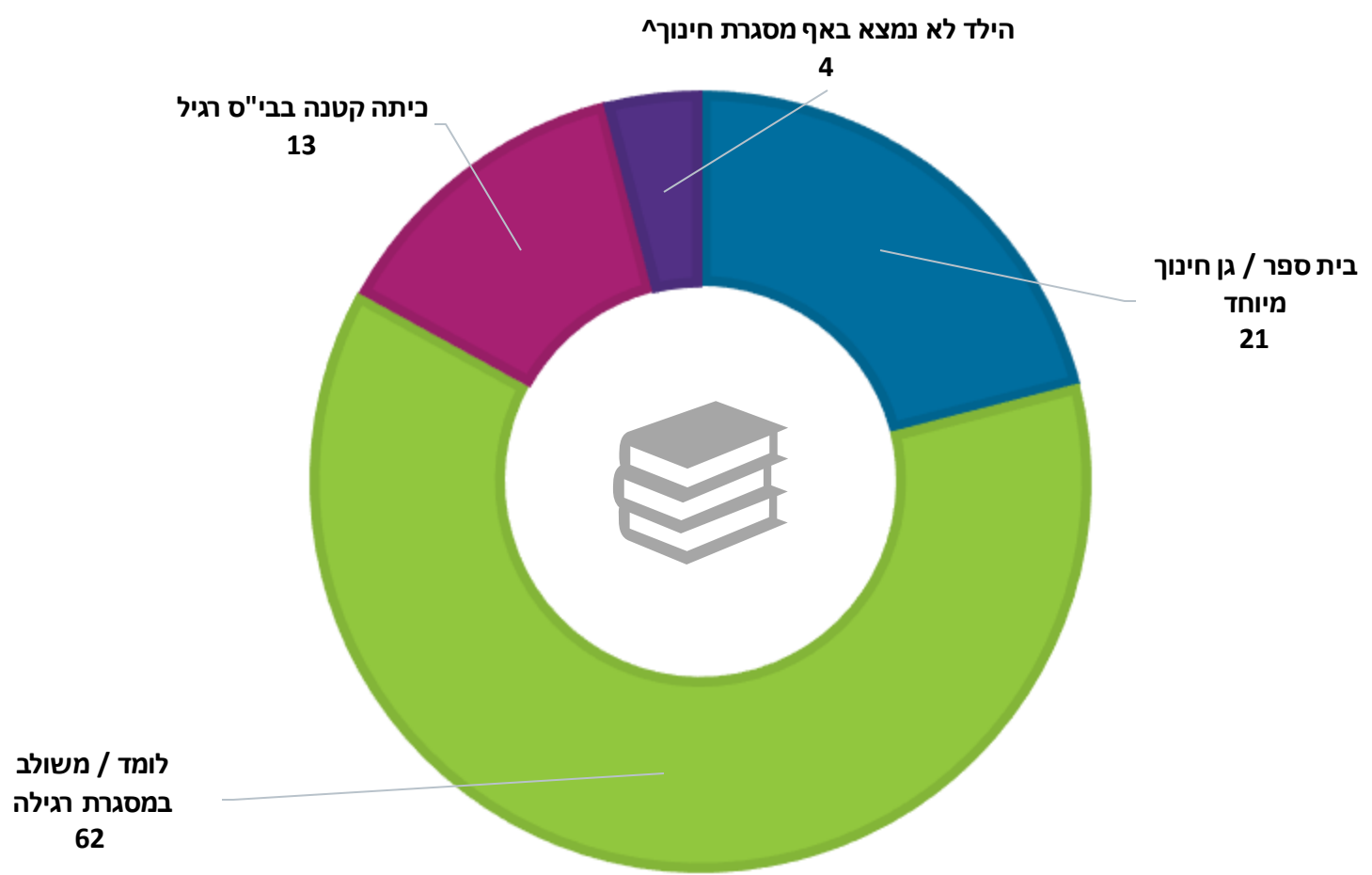

השכלה

מסגרת הלימודים של הילד, דיווחי הורים לילדים עם מוגבלות (באחוזים) (n=652)

א^ מבין מי שענה שהילד לא נמצא באף מסגרת חינוכית, 57% התייחסו לילדים בני 0-3 ו-30% התייחסו לילדים בני 16-18

חישוב משקלים לצורך ייצוגיות המדגם

המאפיינים הדמוגרפיים של המשיבים נבחנו והשוו לנתוני האוכלוסייה הכללית מן המוסד לביטוח הלאומי (כלל מקבלי קצבת ילדים):

- נעשתה התאמה לפי גיל לנתוני האוכלוסייה הכללית תוך שימוש במשקלים
- נבחן אחוז הבנים ואחוז הבנות ונמצא כי ההתפלגות דומה לזו שבאוכלוסייה הכללית ואין צורך בשקלול
- נבחן אחוז הערבים ואחוז החרדים מתוך סך המשיבים ונמצא כי ההתפלגות דומה לזו שבאוכלוסייה הכללית ואין צורך בשקלול

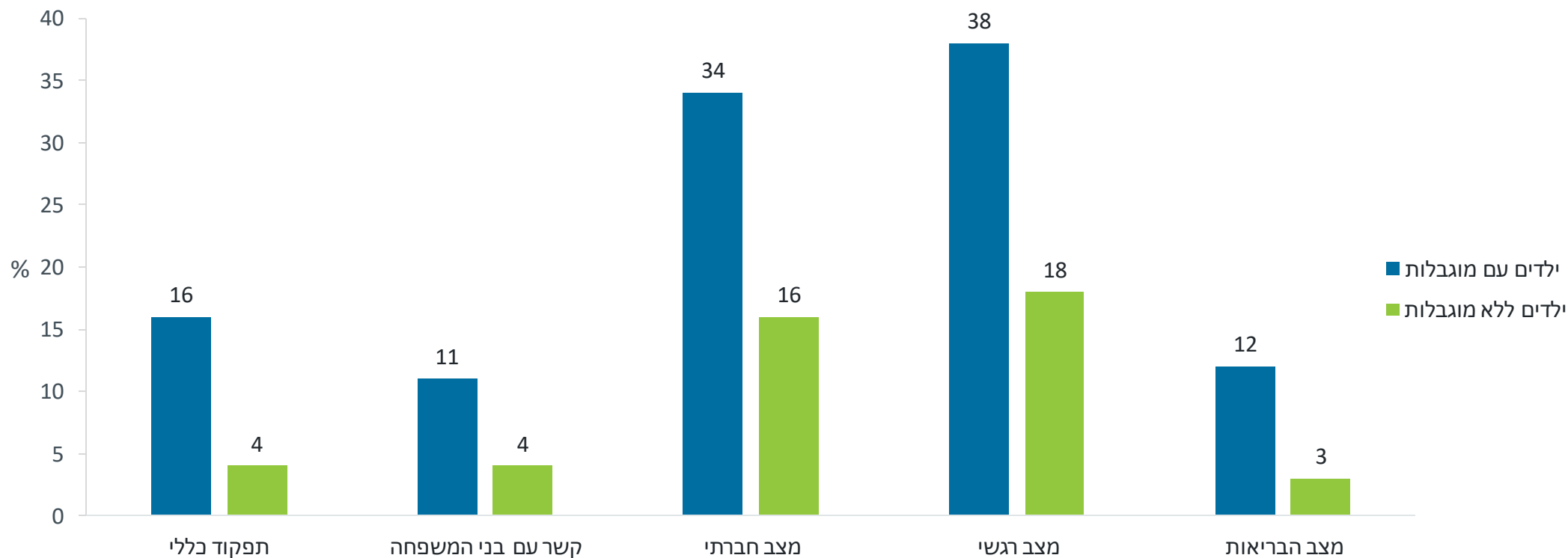

השפעת משבר הקורונה על תפקודי החיים של הילד

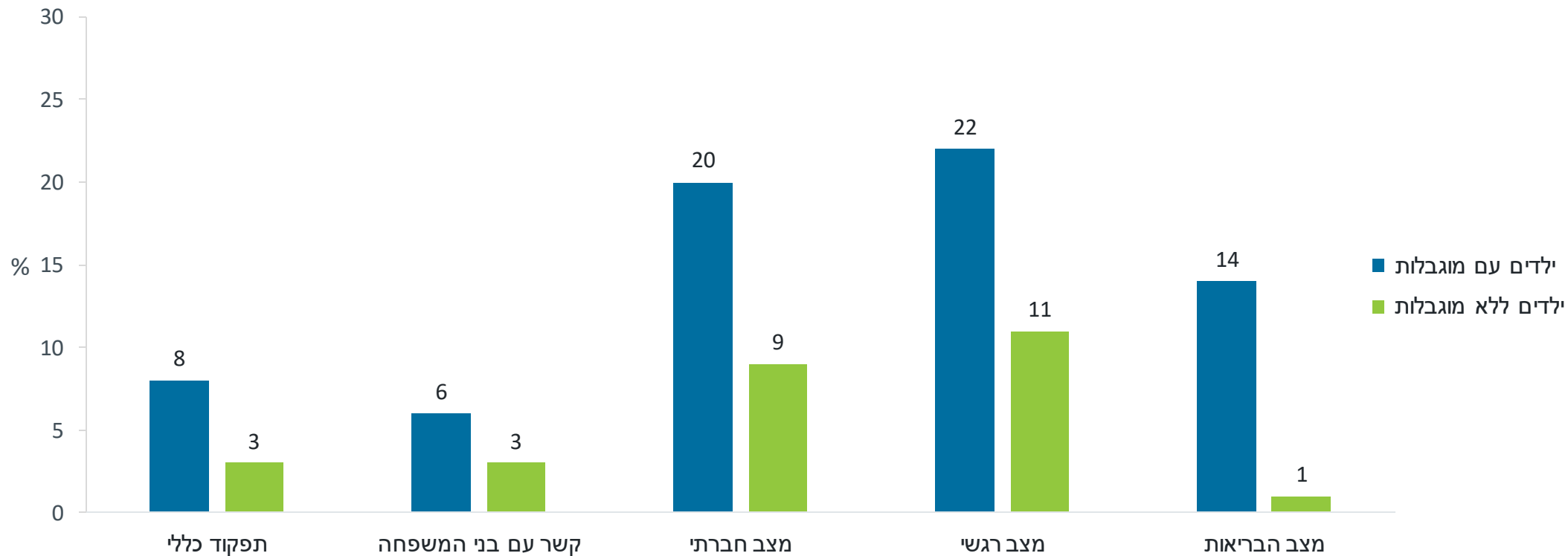
דיווחי הורים על החמרה בתחומים שונים בעקבות משבר הקורונה בקרב ילדים עם מוגבלות (n=652) וללא מוגבלות (n=5,432) (באחוזים)

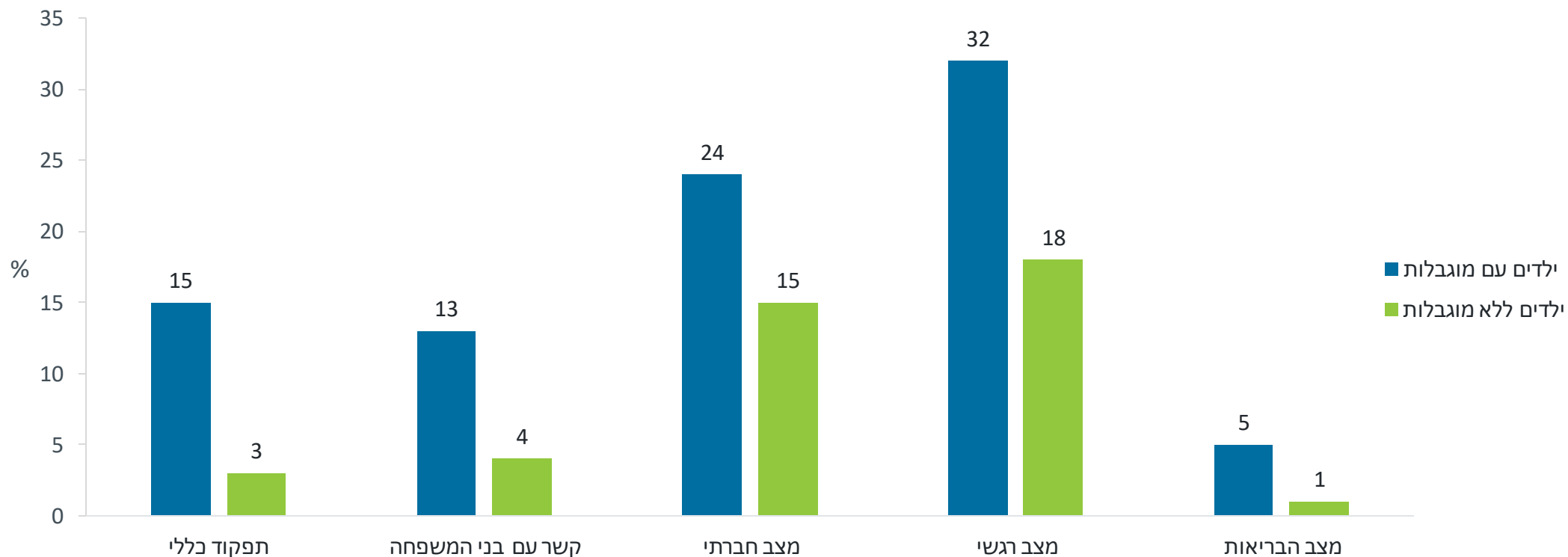
בכלל המדדים שנבדקו חלה החמרה רבה יותר במצבם של ילדים עם מוגבלות לעומת ילדים ללא מוגבלות. המצב הרגשי והחברתי הם המדדים שבהם חלה ההחמרה הרבה ביותר

דיווחי הורים על החמרה בתחומים שונים בעקבות משבר הקורונה בקרב ילדים עם מוגבלות (n=49) וללא מוגבלות (n=1,120) בגילי 3-0 (באחוזים)

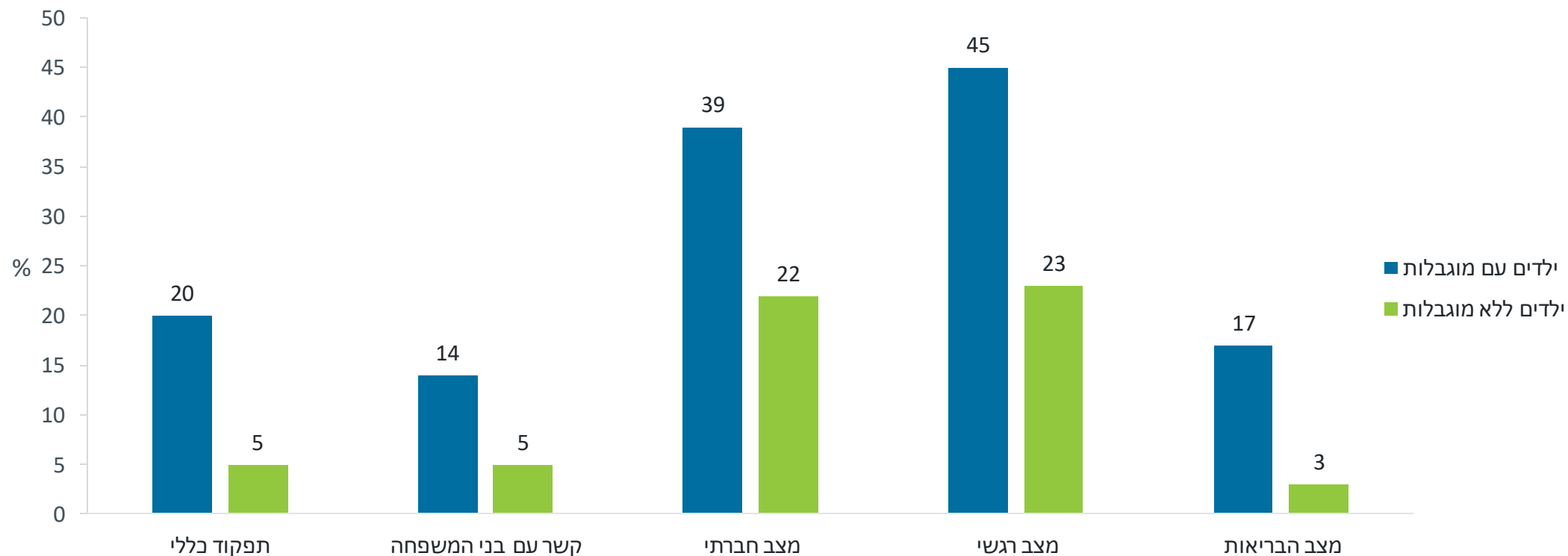
דיווחי הורים על החמרה בתחומים שונים בעקבות משבר הקורונה בקרב ילדים עם מוגבלות (n=116) וללא מוגבלות (n=1,102) בגילי 6-4 (באחוזים)

דיווחי הורים על החמרה בתחומים שונים בעקבות משבר הקורונה בקרב ילדים עם מוגבלות (n=263) וללא מוגבלות (n=1,813) בגילי 7-12 (באחוזים)

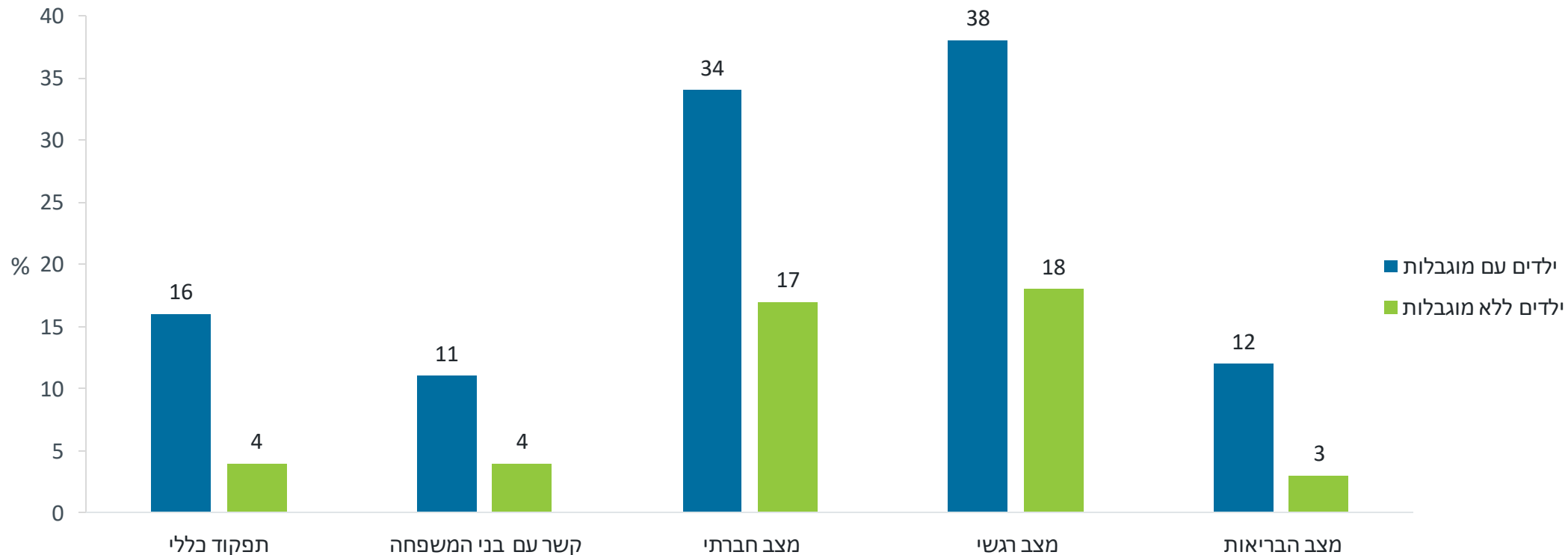
בקבוצת הגיל הזו חלה ההחמרה הרבה ביותר לעומת קבוצות הגיל האחרות, בכל המדדים שנבדקו

דיווחי הורים על החמרה בתחומים שונים בעקבות משבר הקורונה בקרב ילדים עם מוגבלות (n=215) וללא מוגבלות (n=1,353) בגילי 13-18 (באחוזים)

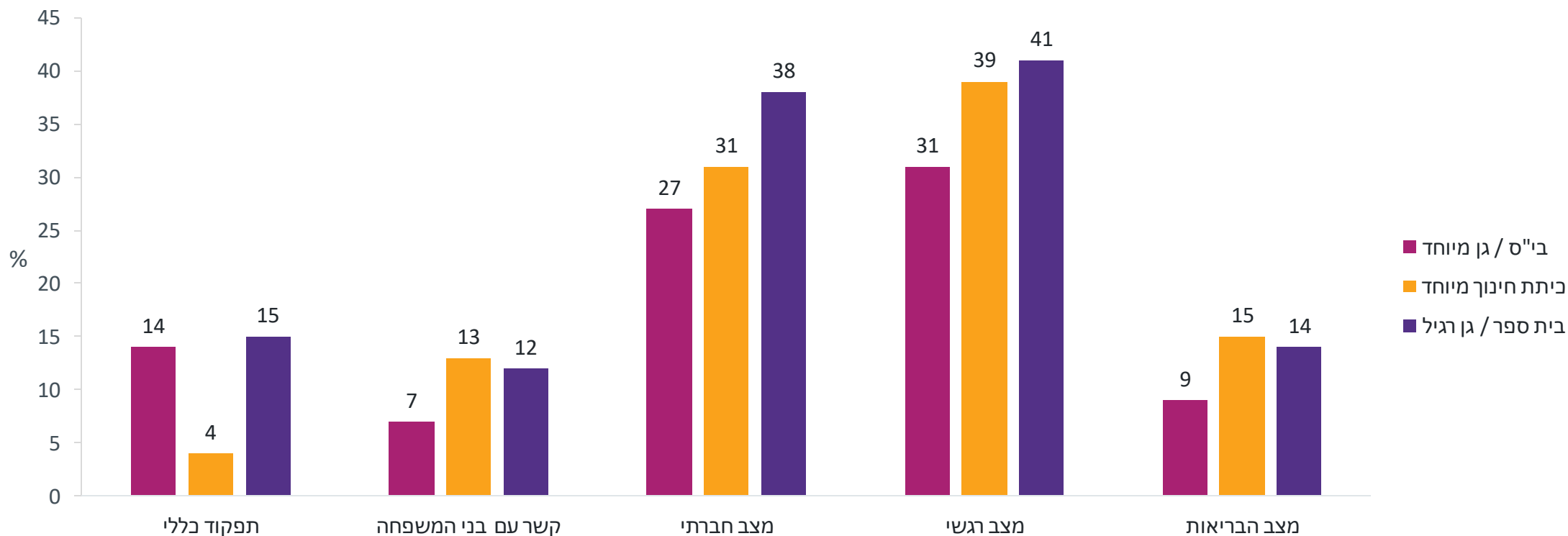
גם בקבוצת הגיל הזו ניכרת החמרה רבה יותר לעומת קבוצות הגיל הצעירות

דיווחי הורים על החמרה במגוון תחומים בעקבות משבר הקורונה בקרב ילדים עם מוגבלות במסגרות חינוך שונות (באחוזים)

בקרב ילדים עם מוגבלות הלומדים במסגרות החינוך הרגילות המצב החמיר יותר לעומת ילדים הלומדים במסגרות של חינוך מיוחד

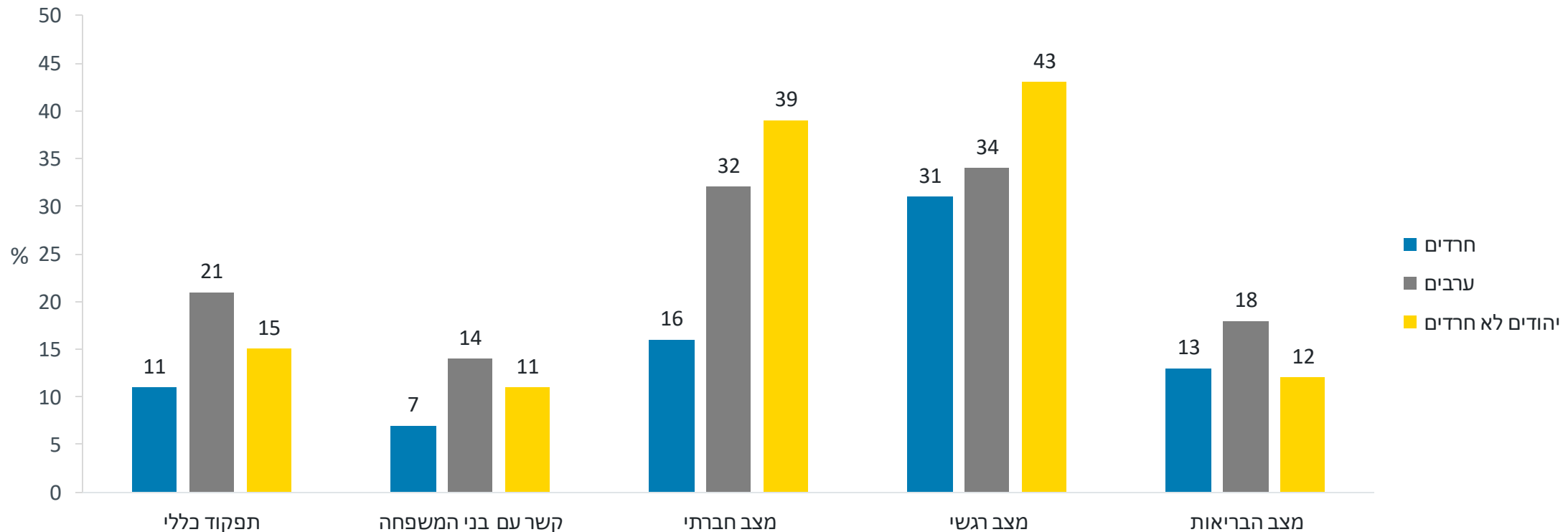

דיווחי הורים על החמרה בתחומים שונים בעקבות משבר הקורונה אצל ילדים עם מוגבלות בקרב יהודים לא חרדים (n=388), יהודים חרדים (n=76) וערבים (n=141) (באחוזים)

בקרב ילדים חרדים ההחמרה מתונה יותר לעומת ילדים ערבים וילדים יהודים שאינם חרדים

בקרב ילדים ערבים ניכרת החמרה רבה יותר במצב הבריאות, בקשר עם בני המשפחה ובתפקוד הכללי לעומת ילדים יהודים (חרדים ולא חרדים), ולעומת זאת במצבם החברתי והרגשי ההחמרה פחותה יותר לעומת ילדים יהודים לא חרדים

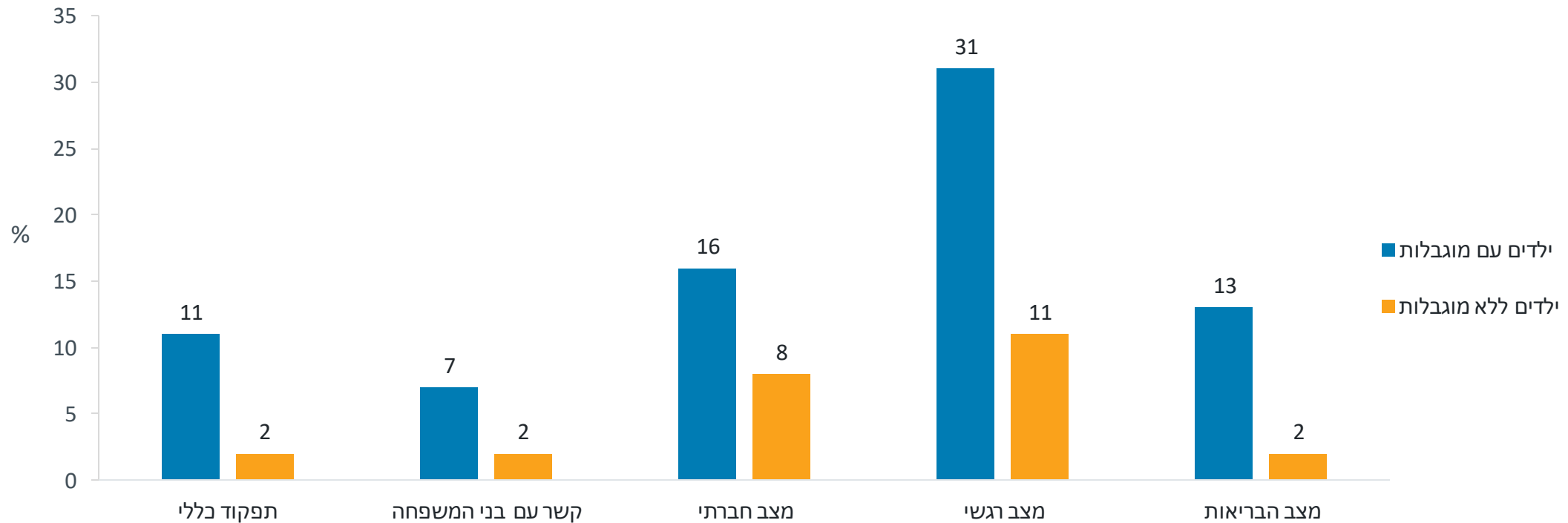

דיווחי הורים על החמרה בתחומים שונים בעקבות משבר הקורונה בקרב ילדים חרדים עם מוגבלות (n=76) וללא מוגבלות (n=985) (באחוזים)

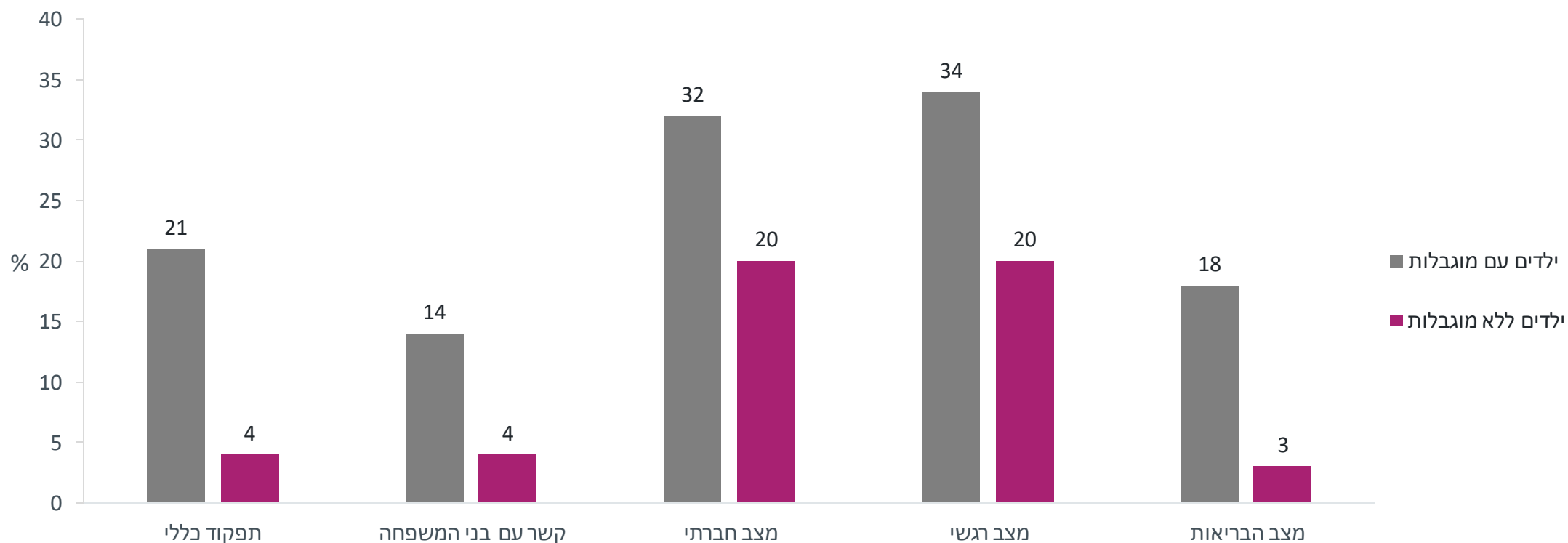
מצבם של ילדים חרדים עם מוגבלות חמור ממצבם של ילדים ללא מוגבלות, בכל המדדים שנבדקו

דיווחי הורים על החמרה בתחומים שונים בעקבות משבר הקורונה בקרב ילדים ערבים עם מוגבלות (n=141) וללא מוגבלות (n=1,354) (באחוזים)

מצבם של ילדים ערבים עם מוגבלות חמור ממצבם של ילדים ללא מוגבלות, בכל המדדים שנבדקו

סיכום: השפעת משבר הקורונה על תפקודי החיים

- בכלל המדדים שנבדקו (מצב הבריאות, מצב רגשי, מצב חברתי, קשר עם בני המשפחה ותפקוד כללי), נמצא כי חלה החמרה רבה יותר במצבם של ילדים עם מוגבלות לעומת ילדים ללא מוגבלות, לפי דיווחי ההורים.
- מבין המדדים השונים, המצב הרגשי הוא המדד שבו חלה ההחמרה הרבה ביותר. 39% מן ההורים של ילדים עם מוגבלות דיווחו כי מצבם הרגשי התדרדר מאז פרוץ משבר הקורונה לעומת 18% מן ההורים של ילדים ללא מוגבלות שדיווחו כך.
- מדד נוסף שבו בלטה התדרדרות הוא המצב החברתי של הילד. 34% מן ההורים של ילדים עם מוגבלות דיווחו כי המצב החברתי של ילדם הורע לעומת 17% מן ההורים לילדים ללא מוגבלות שדיווחו כך.
- התדרדרות ניכרת יותר בכל תפקודי החיים חלה בקרב ילדים עם מוגבלות הלומדים במסגרות החינוך הרגילות (בעיקר אלה הלומדים בכיתות רגילות, אך גם הלומדים בכיתות חינוך מיוחד בבתי ספר רגילים) לעומת ילדים הלומדים במסגרות חינוך מיוחד (בתי ספר של החינוך המיוחד, גני ילדים של החינוך המיוחד ומעונות יום שיקומיים), לפי דיווחי ההורים.

סיכום: השפעת משבר הקורונה על תפקודי החיים, בחלוקה לפי קבוצות גיל וקבוצות אוכלוסייה

- בכל קבוצות הגיל הורים דיווחו על התדרדרות ניכרת יותר בקרב ילדים עם מוגבלות לעומת ילדים ללא מוגבלות, אך בקבוצת הגיל 7-12 חלה ההחמרה החריפה ביותר, לפי דיווחי ההורים. ניכרת התדרדרות רבה בכל תחומי החיים גם בקרב קבוצת הגיל 13-18.
- גם בקרב חרדים וגם בקרב ערבים נמצא כי מצבם של ילדים עם מוגבלות חמור יותר ממצבם של ילדים ללא מוגבלות, לפי דיווחי ההורים.
- הורים לילדים חרדים עם מוגבלות, מדווחים על החמרה מתונה יותר בכל המדדים שנבדקו, למעט מצב הבריאות, לעומת הורים יהודים לא חרדים והורים ערבים.
- הורים ערבים מדווחים על החמרה רבה יותר במצב הבריאות, בקשר עם בני המשפחה ובתפקוד הכללי לעומת הורים יהודים (חרדים ולא חרדים). לעומת זאת במצב החברתי והרגשי הם מדווחים על החמרה פחותה יותר מהורים יהודים לא חרדים.

למידה מרחוק בתקופת הקורונה

השתתפות בלמידה מרחוק, דיווחי הורים לילדים עם מוגבלות וללא מוגבלות^א (באחוזים)

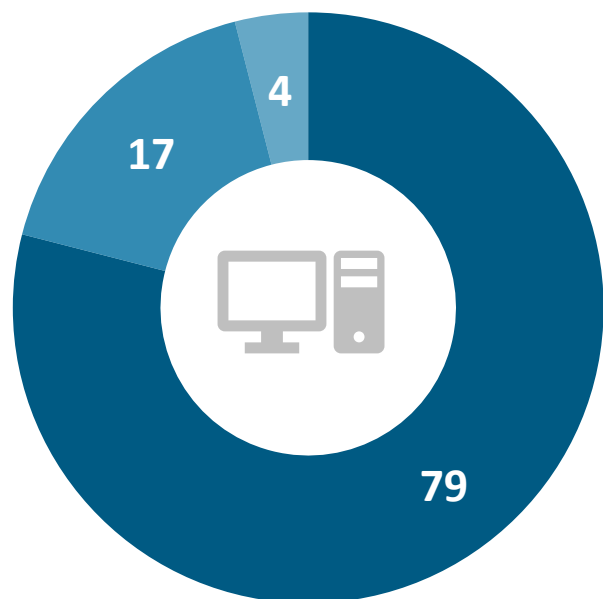

לא התקיימה למידה מרחוק:

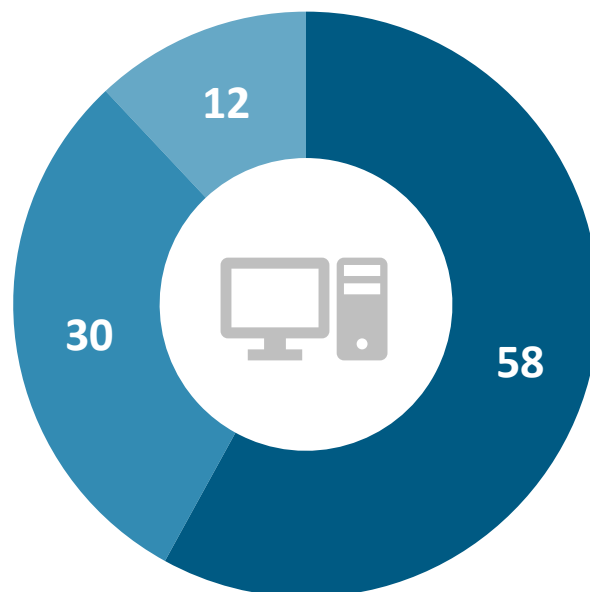
32% מן הילדים עם מוגבלות

35% מן הילדים ללא מוגבלות

ילדים ללא מוגבלות (n=3,379)

ילדים עם מוגבלות (n=429)

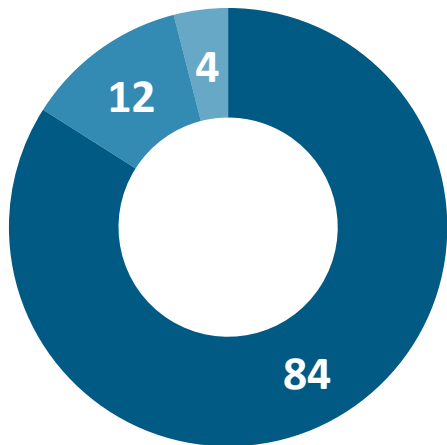
- בכל השיעורים או ברובם
- בחלק מן השיעורים
- לא השתתף בלמידה מרחוק

^א רק תלמידים שבמסגרת שבה הם לומדים התקיימה למידה מרחוק, בכל הגילים

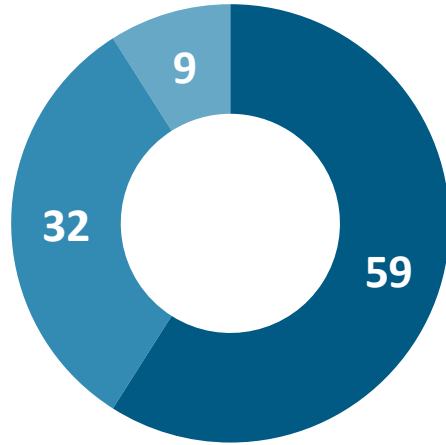
השתתפות בלמידה מרחוק, דיווחי הורים לילדים עם מוגבלות וללא מוגבלות, בחלוקה לפי גיל^א (באחוזים)

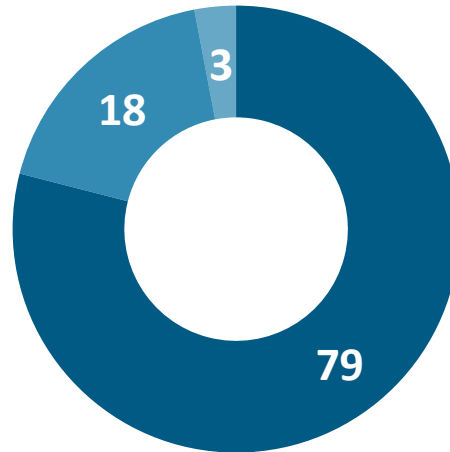
ילדים ללא מוגבלות
בגילי 18-13 (n=1,188)

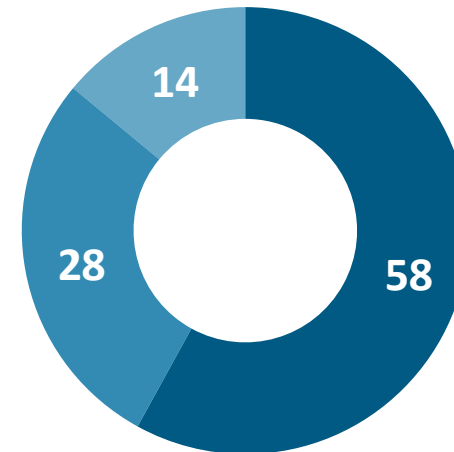
ילדים עם מוגבלות
בגילי 18-13 (n=170)

ילדים ללא מוגבלות
בגילי 12-6 (n=1,860)

ילדים עם מוגבלות
בגילי 12-6 (n=233)

- בכל השיעורים או ברובם
- בחלק מן השיעורים
- לא השתתף בלמידה מרחוק

^ארק תלמידים מעל גיל 6 שבמסגרת שבה הם לומדים התקיימה למידה מרחוק. בגילים הצעירים מעט ילדים השתתפו בלמידה מרחוק ולכן לא חושבה התפלגות שלהם בנפרד.

השתתפות בלמידה מרחוק, דיווחי הורים לילדים חרדים וילדים ערבים, עם וללא מוגבלות^א (באחוזים)

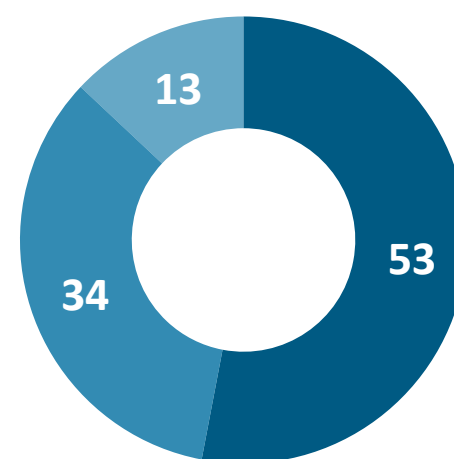
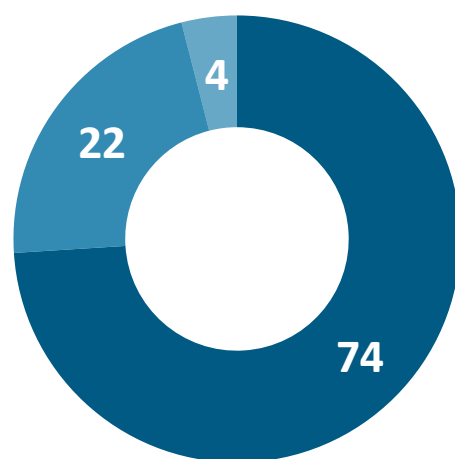
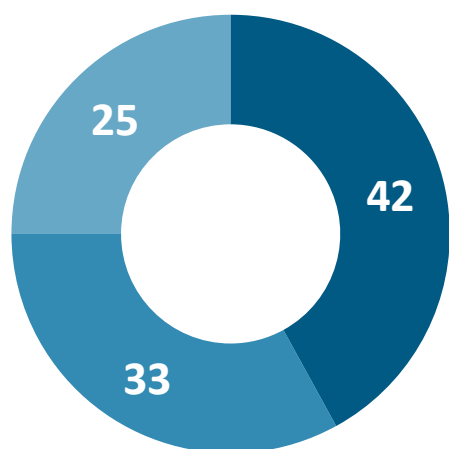
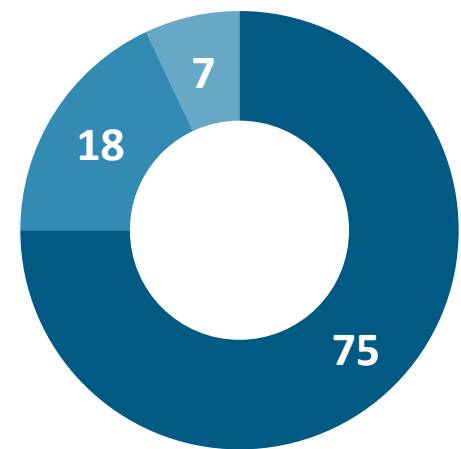

ילדים ערבים
ללא מוגבלות (n=875)

ילדים ערבים
עם מוגבלות (n=92)

ילדים חרדים
ללא מוגבלות (n=491)

ילדים חרדים
עם מוגבלות (n=49)

- בכל השיעורים או ברובם
- בחלק מן השיעורים
- לא השתתף בלמידה מרחוק

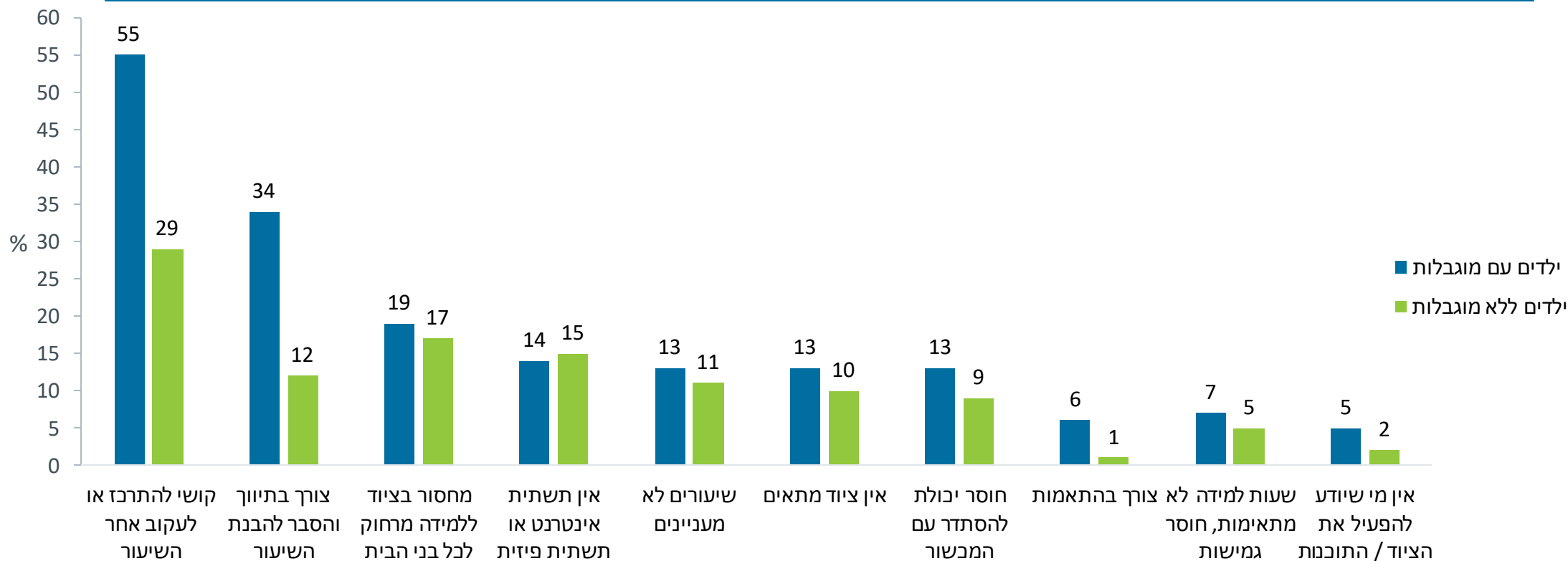
^א רק תלמידים מעל גיל 6 שבמסגרת שבה הם לומדים התקיימה למידה מרחוק. בגילים הצעירים מעט ילדים השתתפו בלמידה מרחוק ולכן לא חושבה התפלגות שלהם בנפרד.

האם הילד שלך נתקל בקשיים בלמידה מרחוק? דיווחי הורים לילדים עם מוגבלות (n=403) וללא מוגבלות (n=3,048) ^ (באחוזים)

מניתוח הנתונים עלה כי 37% מן ההורים לילדים עם מוגבלות ו-34% מן ההורים לילדים ללא מוגבלות דיווחו על קושי אחד לפחות הנוגע לציוד, לתשתית או לאוריינות דיגיטלית

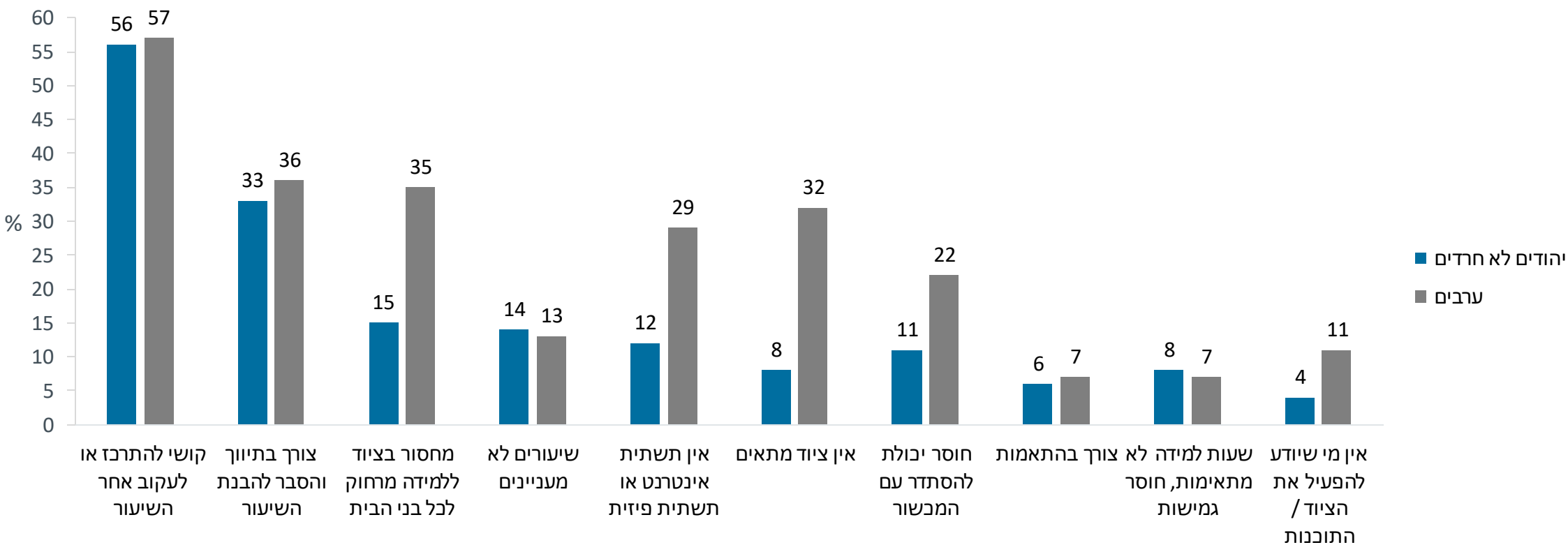
רק תלמידים מעל גיל 6 שבמסגרת שבה הם לומדים התקיימה למידה מרחוק

הערה: 63% מן ההורים לילדים עם מוגבלות ו-39% מן ההורים לילדים ללא מוגבלות ציינו יותר מתשובה אחת, ועל כן האחוזים מסתכמים ליותר מ-100%

האם הילד שלך נתקל בקשיים בלמידה מרחוק? דיווחי הורים לילדים עם מוגבלות בקרב יהודים לא חרדים (n=252) ובקרב ערבים (n=82)

מניתוח הנתונים עלה כי 66% מן ההורים לילדים ערבים עם מוגבלות ו-32% מן ההורים לילדים יהודים לא חרדים עם מוגבלות דיווחו על קושי אחד לפחות הנוגע לציוד, לתשתית או לאוריינות דיגיטלית

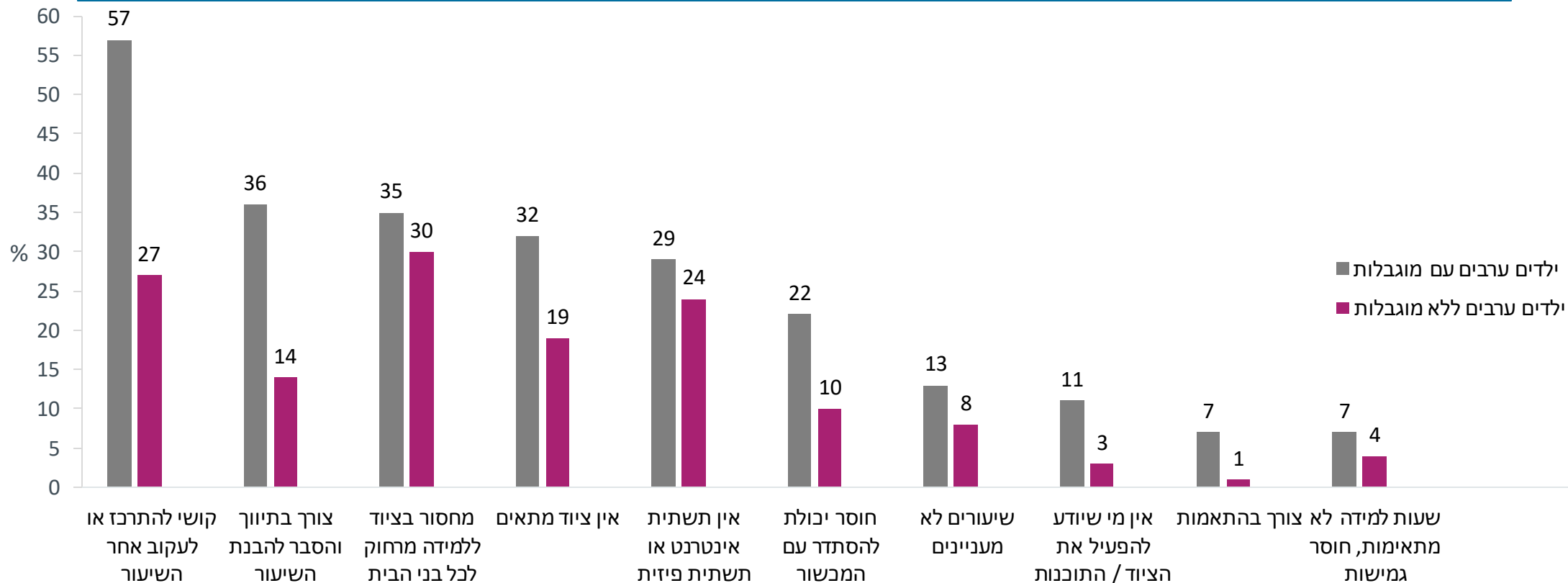

אֶרֶק תלמידים מעל גיל 6 שבמסגרת שבה הם לומדים התקיימה למידה מרחוק הערה: מספר הילדים החרדים מעל גיל 6 נמוך מדי, ולכן הממצאים הנוגעים לחרדים לא הוצגו

האם הילד שלך נתקל בקשיים בלמידה מרחוק? דיווחי הורים לילדים ערבים עם מוגבלות (n=82) וילדים ערבים ללא מוגבלות (n=765)^א (באחוזים)

ילדים ערבים חווים יותר קשיים דיגיטליים, אך התופעה ניכרת יותר בקרב ילדים עם מוגבלות: מניתוח הנתונים עלה כי 66% מן ההורים לילדים ערבים עם מוגבלות ו-48% מן ההורים לילדים ערבים ללא מוגבלות דיווחו על קושי אחד לפחות הנוגע לציוד, לתשתית או לאוריינות דיגיטלית

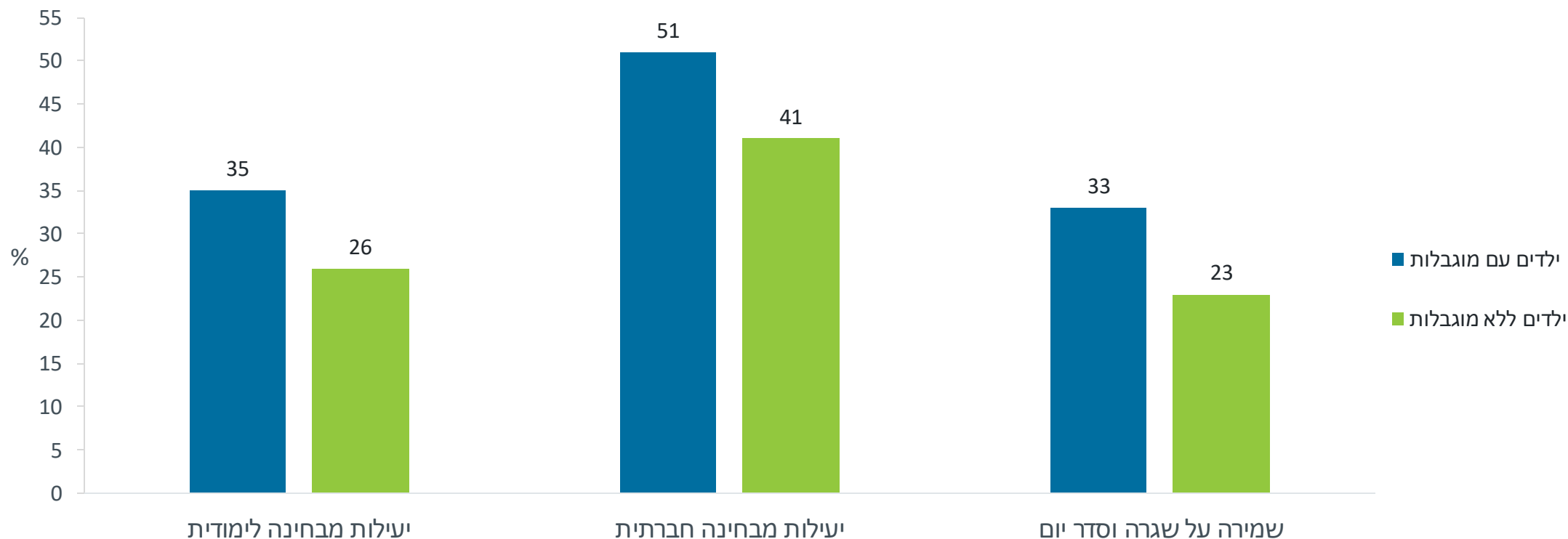

^ארק תלמידים מעל גיל 6 שבמסגרת שבה הם לומדים התקיימה למידה מרחוק

דיווחי הורים על חוסר יעילות של הלמידה מרחוק בקרב ילדים עם מוגבלות (n=403) וללא מוגבלות (n=3,048) ^ (באחוזים)

הלמידה מרחוק יעילה יותר בשמירה על שגרה וסדר יום ופחות יעילה מבחינה חברתית ולימודית. יעילות הלמידה מרחוק נמוכה יותר בקרב ילדים עם מוגבלות לעומת ילדים ללא מוגבלות, בכל המדדים שנבדקו

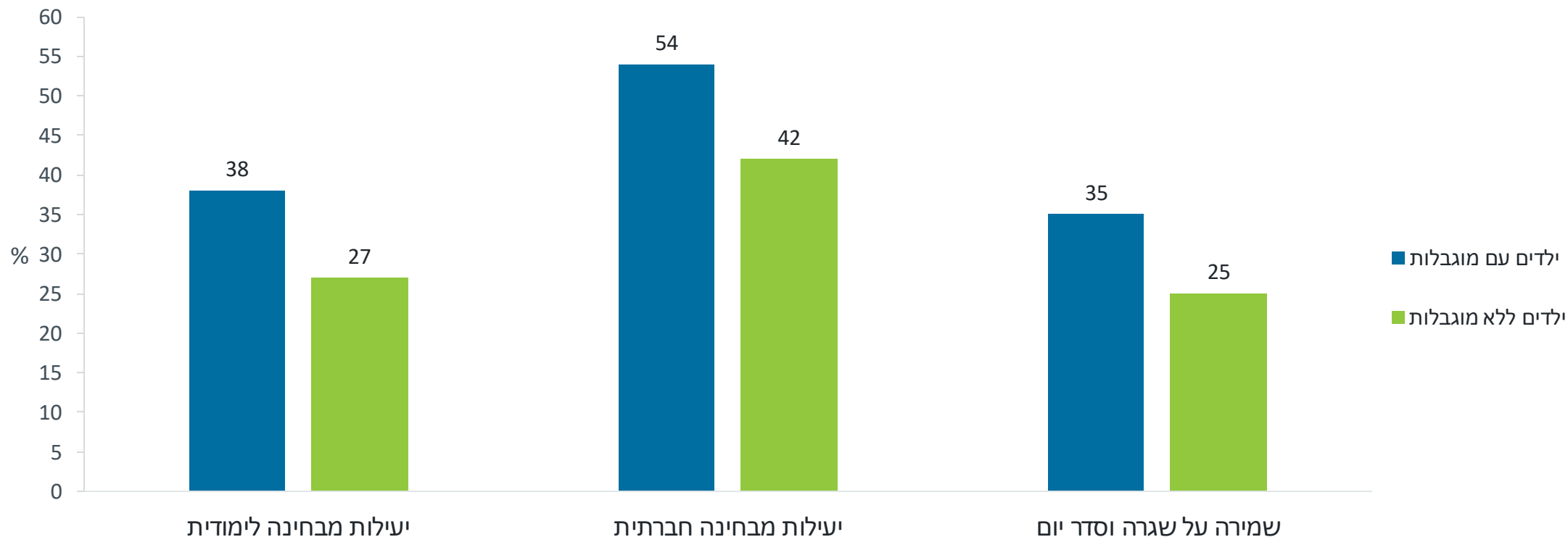

^רק תלמידים מעל גיל 6 שבמסגרת שבה הם לומדים התקיימה למידה מרחוק

דיווחי הורים על חוסר יעילות של הלמידה מרחוק בקרב ילדים עם מוגבלות (n=199) וללא מוגבלות (n=1,786), בגילי 6-12 (באחוזים)

בקבוצת הגיל הזו חוסר היעילות של הלמידה מרחוק גבוה יותר לעומת קבוצת הגיל הבוגרת יותר (13-18)

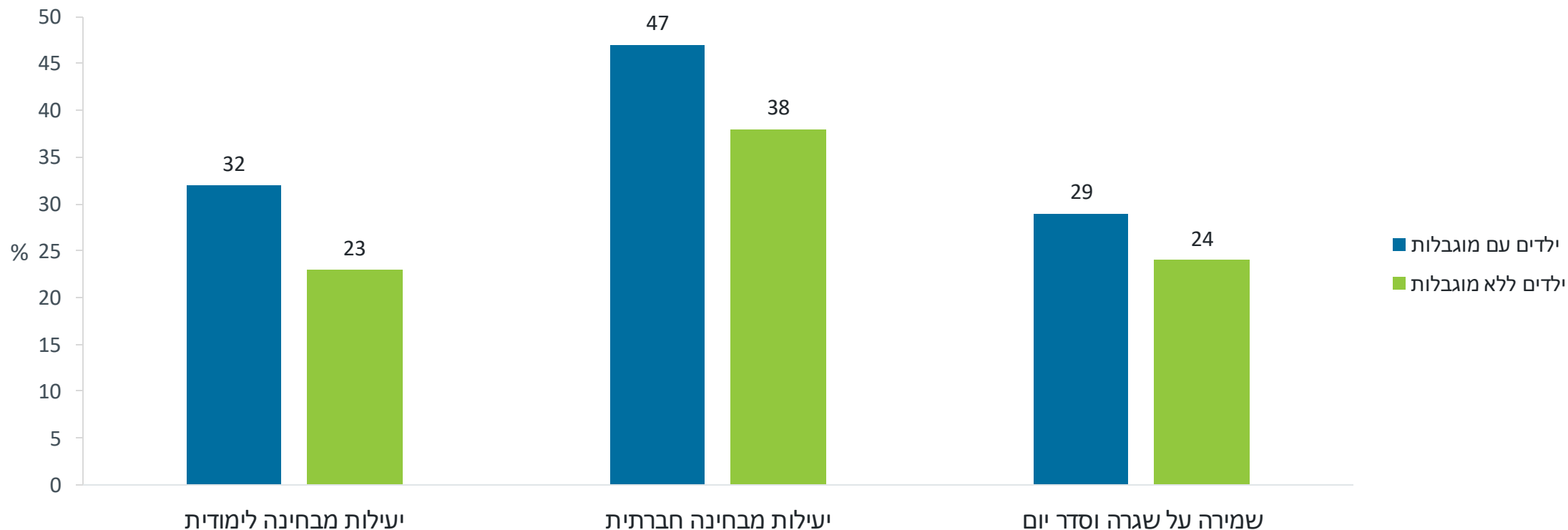

רק תלמידים מעל גיל 6 שבמסגרת שבה הם לומדים התקיימה למידה מרחוק

דיווחי הורים על חוסר יעילות של הלמידה מרחוק בקרב ילדים עם מוגבלות (n=155) וללא מוגבלות (n=1,124), בגילי 13-18 (באחוזים)

גם בקבוצת גיל זו אחוז ניכר מן ההורים מדווחים על חוסר יעילות של הלמידה מרחוק

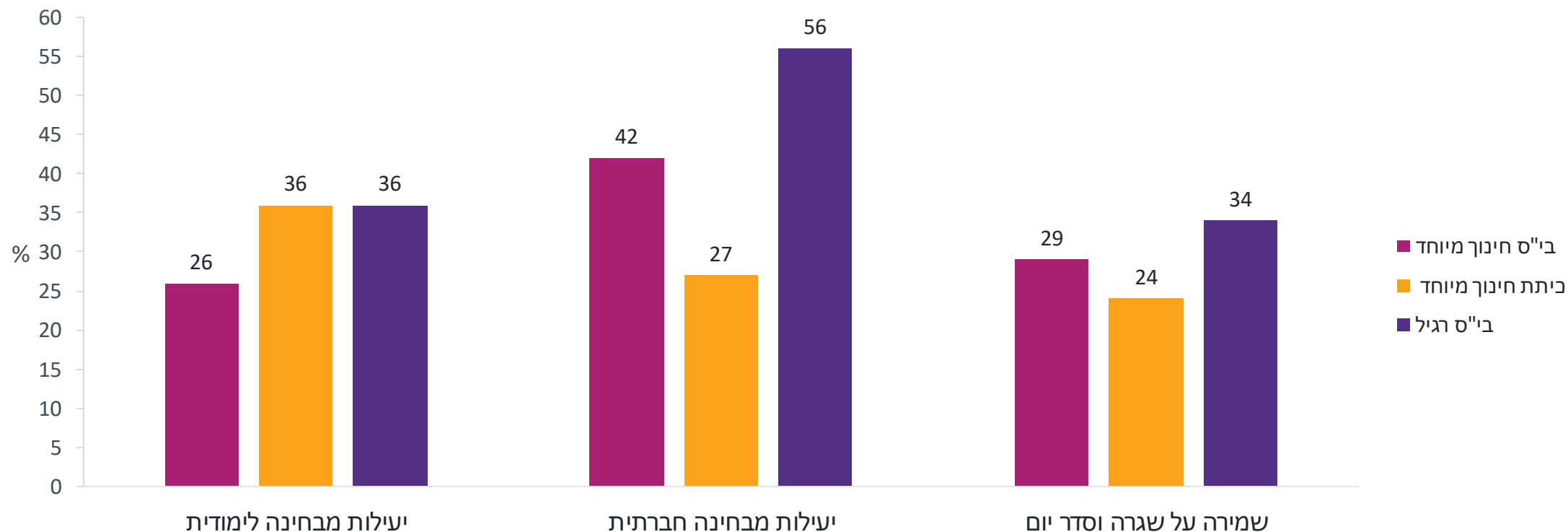

רק תלמידים מעל גיל 6 שבמסגרת שבה הם לומדים התקיימה למידה מרחוק

דיווחי הורים על חוסר יעילות של הלמידה מרחוק בקרב ילדים עם מוגבלות, לפי סוג מסגרת הלימודים^א (באחוזים)

הלמידה מרחוק יעילה פחות בקרב ילדים עם מוגבלות הלומדים במסגרת חינוך רגיל, בעיקר בפן החברתי

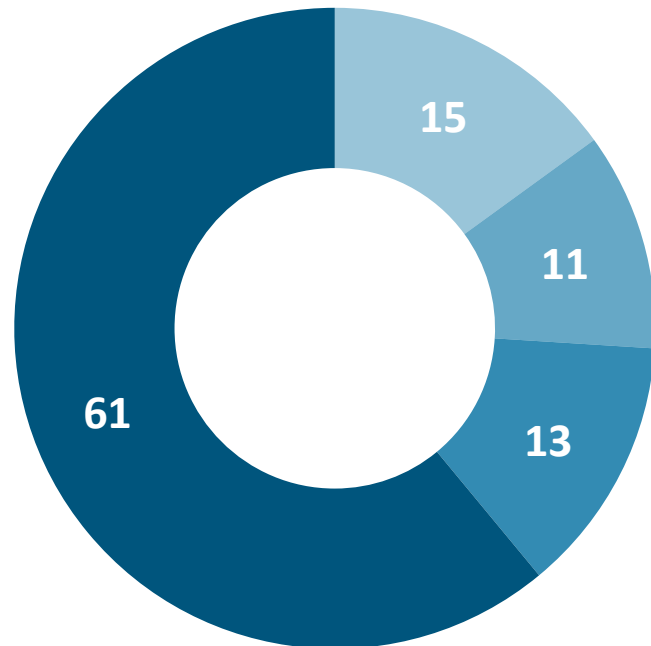

^ארק תלמידים מעל גיל 6 שבמסגרת שבה הם לומדים התקיימה למידה מרחוק

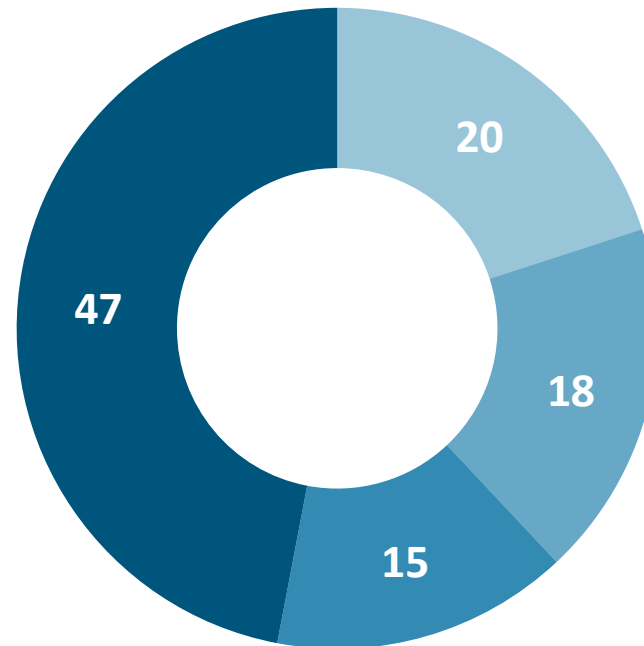
האם בזמן שהילד למד מרחוק הצלחת להתפנות לדברים אחרים? דיווחי הורים לילדים עם מוגבלות וללא מוגבלות^א (באחוזים)

ילדים ללא מוגבלות (n=2,693)

ילדים עם מוגבלות (n=338)

- בכלל לא
- בחלק קטן מן השיעורים
- בערך בחצי מן השיעורים
- ברוב השיעורים או בכלם

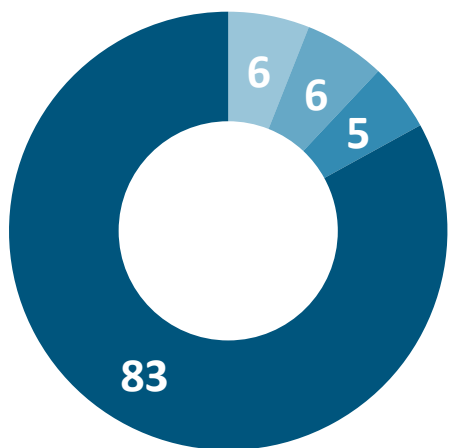
^א רק תלמידים מעל גיל 6 שבמסגרת שבה הם לומדים התקיימה למידה מרחוק

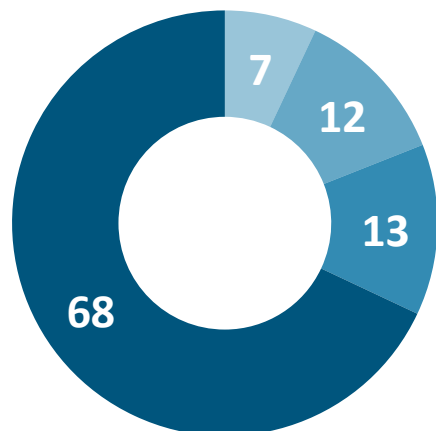
האם בזמן שהילד למד מרחוק הצלחת להתפנות לדברים אחרים? דיווחי הורים לילדים עם מוגבלות וללא מוגבלות, בחלוקה לפי גיל (באחוזים)

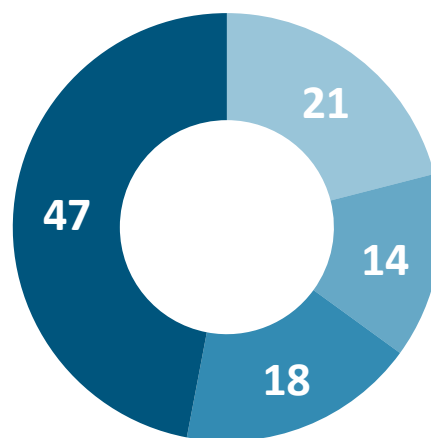
ילדים ללא מוגבלות
בגילי 13-18 (n=990)

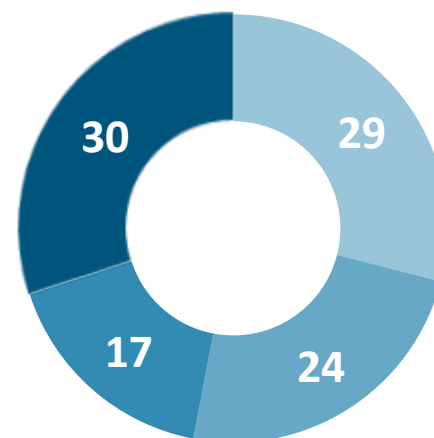
ילדים עם מוגבלות
בגילי 13-18 (n=142)

ילדים ללא מוגבלות
בגילי 6-12 (n=1703)

ילדים עם מוגבלות
בגילי 6-12 (n=196)

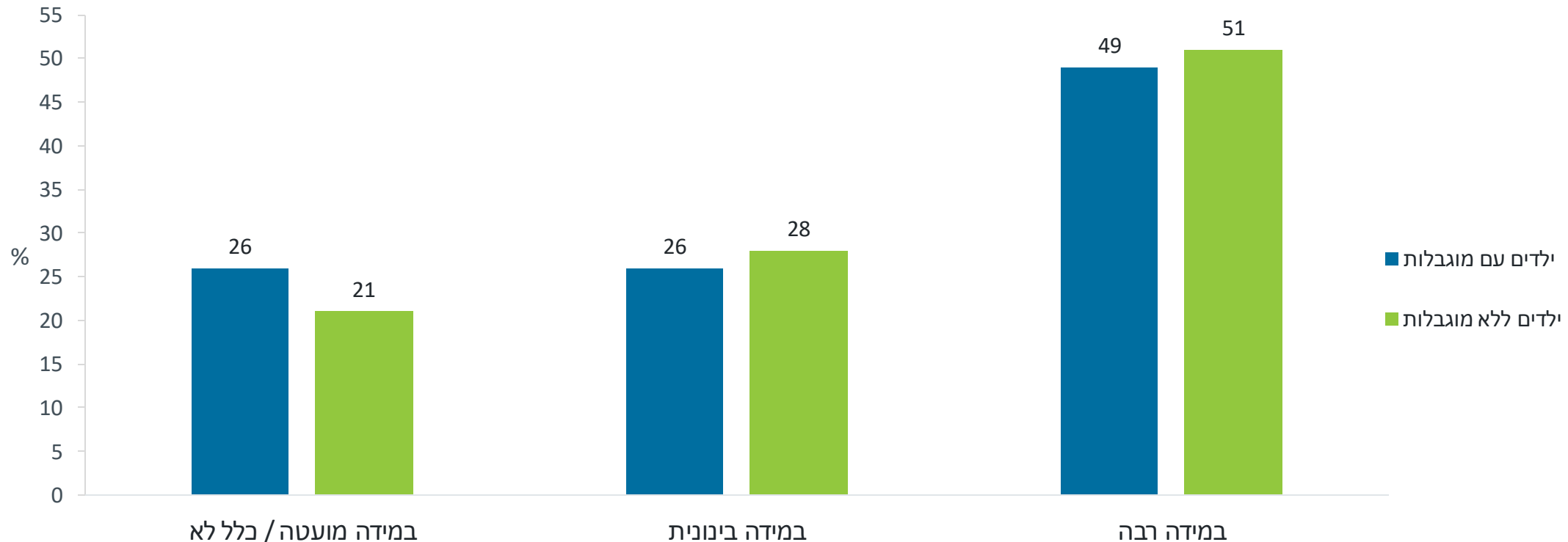
- בכלל לא
- בחלק קטן מן השיעורים
- בערך בחצי מן השיעורים
- ברוב השיעורים או בכלם

אָרֶק תלמידים מעל גיל 6, שהתקיימה למידה מרחוק במסגרת בה הם לומדים

באופן כללי, באיזו מידה אתה מרוצה מן המענה שילדך קיבל ממערכת החינוך מאז פרוץ משבר הקורונה? דיווחי הורים לילדים עם מוגבלות (n=551) וללא מוגבלות (n=4,189) (באחוזים)

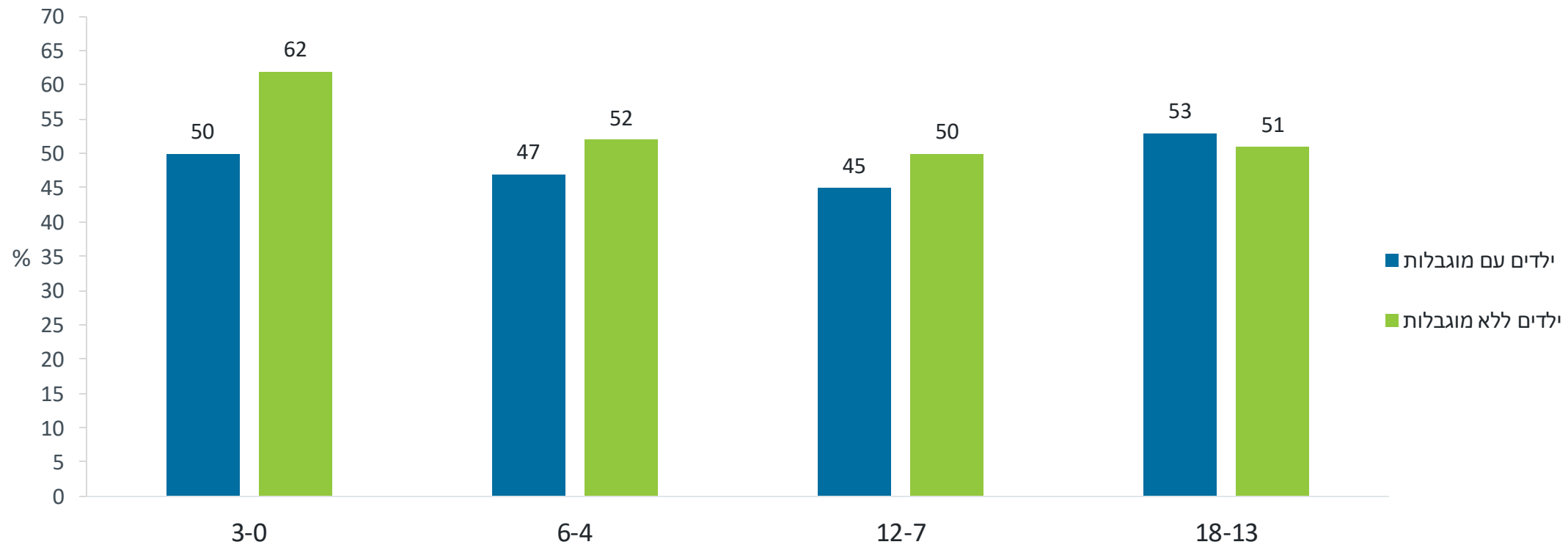
הורים לילדים עם מוגבלות מדווחים על שביעות רצון מעט נמוכה יותר מן המענה שניתן ממערכת החינוך לעומת הורים לילדים ללא מוגבלות

דיווחי הורים על שביעות רצון במידה רבה מן המענה שילדם קיבל ממערכת החינוך מאז פרוץ משבר הקורונה, בקרב ילדים עם מוגבלות וללא מוגבלות, בחלוקה לפי קבוצות גיל (באחוזים)

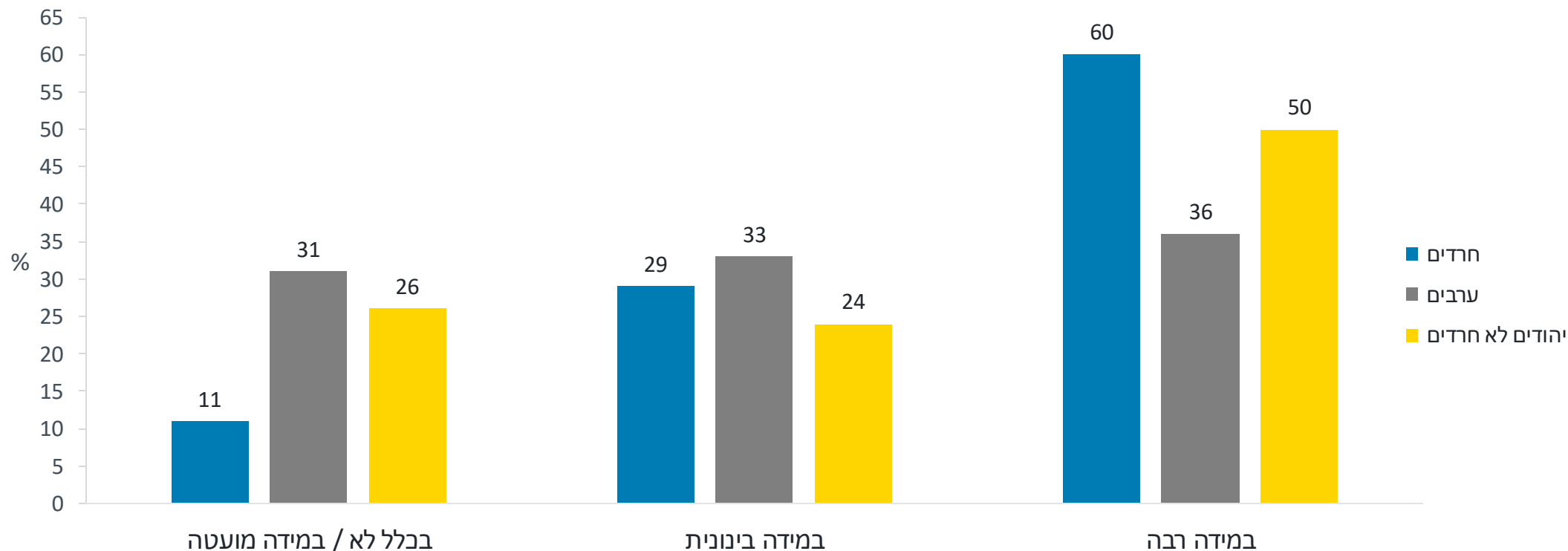
בקבוצת הגיל הבוגרת ביותר (18-13) יותר הורים לילדים עם מוגבלות מדווחים על שביעות רצון במידה רבה לעומת הורים לילדים ללא מוגבלות. זאת לעומת שאר קבוצות הגיל, שבהן הורים לילדים עם מוגבלות מדווחים פחות על שביעות רצון במידה רבה לעומת הורים לילדים ללא מוגבלות

באופן כללי, באיזו מידה אתה מרוצה מן המענה שילדך קיבל ממערכת החינוך מאז פרוץ משבר הקורונה? דיווחי הורים לילדים עם מוגבלות בקרב יהודים לא חרדים (n=338), בקרב חרדים (n=69) ובקרב ערבים (n=118) (באחוזים)

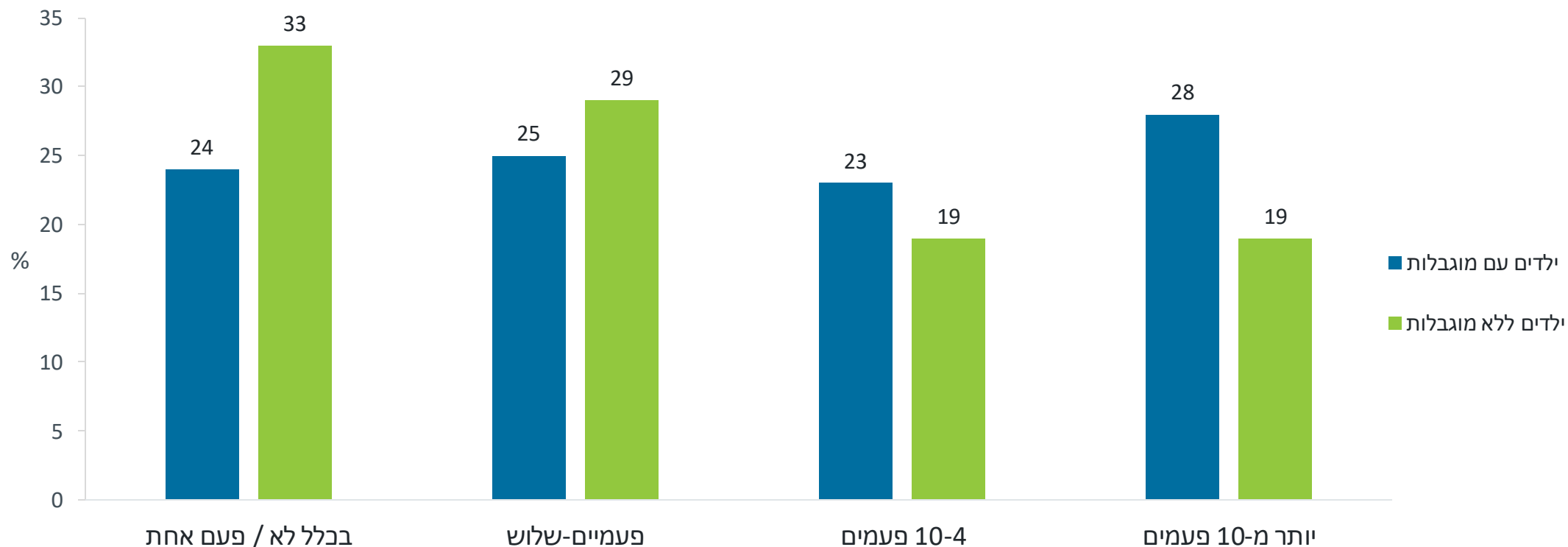
הורים חרדים מדווחים על שביעות הרצון הגבוהה ביותר מן המענה שקיבלו ילדיהם ממערכת החינוך, ואילו הורים ערבים מדווחים על שביעות הרצון הנמוכה ביותר, לעומת הקבוצות האחרות

כמה פעמים הצוות החינוכי היה איתך בקשר במהלך משבר הקורונה? דיווחי הורים לילדים עם מוגבלות (n=382) וללא מוגבלות (n=2,748) (באחוזים)

הורים לילדים עם מוגבלות מדווחים על תדירות גבוהה יותר של קשר עם הצוות החינוכי לעומת הורים לילדים ללא מוגבלות

סיכום: השתתפות בלמידה מרחוק

- בקרב הילדים שבכיתתם התקיימה למידה מרחוק, רק 58% מן הילדים עם מוגבלות השתתפו בכל השיעורים או ברובם לעומת 79% מן הילדים ללא מוגבלות.
- אי-השתתפות בלמידה מרחוק בולטת בעיקר בקרב ילדים עם מוגבלות בגילי 6-12.
- שיעור הילדים הערבים עם מוגבלות שאינם משתתפים כלל בלמידה מרחוק גבוה במיוחד (25%).

סיכום: קשיים בלמידה מרחוק

- הקשיים העיקריים שילדים עם מוגבלות נתקלים בהם בלמידה מרחוק הם **הקושי לעקוב אחרי השיעור (55%) והצורך בתיווך ובהסבר להבנת השיעור (34%)**. ילדים ללא מוגבלות נתקלים אף הם בקשיים אלו אך בשיעור נמוך יותר (29% ו-12%, בהתאמה).
- 37% מן ההורים לילדים עם מוגבלות מדווחים על קושי אחד לפחות בתחום של קשיים דיגיטליים: **מחסור בציוד מתאים ללמידה מרחוק, בעיות בתשתית אינטרנט או חוסר יכולת להסתדר עם המכשור או להפעילו, מעט יותר מהורים לילדים ללא מוגבלות (34%)**.
- **קשיים הקשורים למחסור בציוד דיגיטלי ואוריינות דיגיטלית בולטים במיוחד אצל הערבים**, בקרב הורים לילדים עם וללא מוגבלות. 66% מן ההורים הערבים לילדים עם מוגבלות מדווחים על קושי אחד לפחות הקשור לבעיות תשתית או אוריינות דיגיטלית. בקרב ילדים ערבים ללא מוגבלות השיעור נמוך יותר (48%), אם כי עדיין גבוה לעומת ילדים יהודים.

סיכום: יעילות הלמידה מרחוק

- באופן כללי, ההורים מדווחים על יעילות נמוכה של הלמידה מרחוק מבחינה חברתית, לימודית ושמירה על סדר היום. על פי דיווחי ההורים, הלמידה מרחוק יעילה יותר בשמירה על שגרה וסדר יום ויעילה פחות מבחינה חברתית ולימודית.
- יעילות הלמידה מרחוק נמוכה יותר בקרב ילדים עם מוגבלות לעומת ילדים ללא מוגבלות, בכל המדדים שנבדקו: מבחינה לימודית, חברתית ושמירה על שגרה וסדר היום (בין 23% ל-41% מן ההורים לילדים ללא מוגבלות, ובין 33% ל-51% מן ההורים לילדים עם מוגבלות דיווחו על חוסר יעילות של הלמידה מרחוק).
- בגילי 6-12 ההורים מדווחים על יעילות נמוכה יותר של הלמידה מרחוק לעומת קבוצת הגיל הבוגרת יותר (13-18), הן בקרב ילדים עם מוגבלות הן בקרב ילדים ללא מוגבלות.
- יעילות הלמידה מרחוק נמדדת גם באפשרות של ההורים להתפנות לדברים אחרים בזמן שהילד לומד. 38% מן ההורים לילדים עם מוגבלות מדווחים כי כלל לא הצליחו או שהצליחו בחלק קטן מן השיעורים להתפנות לדברים אחרים לעומת 26% מן ההורים לילדים ללא מוגבלות.
- הורים לילדים בגילים הצעירים (6-12) הצליחו פחות להתפנות לעיסוקיהם לעומת הורים לילדים בגילי 13-18.

סיכום: שביעות רצון מן המענה החינוכי

- הורים לילדים עם מוגבלות מרוצים פחות מן המענה שהילד קיבל ממערכת החינוך מאז פרוץ משבר הקורונה.
- שביעות הרצון הנמוכה ביותר מן המענה של מערכת החינוך נרשם בקרב הורים לילדים עם מוגבלות בגילי 7-12.
- בקרב חרדים, הורים לילדים עם מוגבלות מציגים את שביעות הרצון הגבוהה ביותר מן המענה של מערכת החינוך, 60% מן החרדים מרוצים (במידה רבה או רבה מאוד) מן המענה לעומת 50% בקרב יהודים לא חרדים ו-36% בקרב ערבים.
- בקרב ערבים, הורים לילדים עם מוגבלות מדווחים על שביעות הרצון הנמוכה ביותר מן המענה של מערכת החינוך, 22% מן הערבים כלל לא מרוצים מן המענה לעומת 16% בקרב יהודים לא חרדים ו-5% בקרב חרדים.
- הורים לילדים עם מוגבלות מדווחים על תדירות גבוהה יותר של קשר עם הצוות החינוכי. 28% מדווחים כי הצוות החינוכי יצר איתם קשר יותר מ-10 פעמים לעומת 19% בקרב הורים לילדים ללא מוגבלות.

מגבלות המחקר

מגבלות ושינוי מתווה המחקר

- מערך המחקר המקורי היה אמור לבחון את צריכת השירותים. בעקבות משבר הקורונה והקושי בהעברת השאלון המלא היה צורך לשנות את מערך המחקר ואת מטרות המחקר ולהתמקד **בהשפעת משבר הקורונה על ילדים עם מוגבלות**. כדי לקבל תמונה מלאה יותר של השפעת משבר הקורונה על הילדים ועל הוריהם בוצע **ניתוח שיח ברשת על ילדים עם מוגבלות** – רכיב שלא תוכנן במקור (הממצאים מובאים במצגת נפרדת).
- איסוף הנתונים **לא היה רציף** והופסק לתקופה מסוימת עם תחילת הסגר השני.
- בשל אילוצי משבר הקורונה והצורך לעמוד בדרישות התו הסגול עלה קושי באיסוף הנתונים בפרק הזמן שהוקצב. לצורך הבטחת איסוף הנתונים מאלפי המרואיינים גויסה **חברה נוספת** אשר עבדה במקביל, ואיסוף הנתונים נעשה בשני מוקדים שונים. כדי לשמור על תיאום ואחידות, מונה רכז איסוף נתונים אחד אשר פיקח על פעילות שני המוקדים.

מגבלות ושינוי מתווה המחקר (המשך)

- איסוף הנתונים התבצע במהלך משבר הקורונה, תקופה שבה העומס שהוטל על הורים בכלל ועל הורים לילדים עם מוגבלות בפרט היה גבוה. אי-לכך **שיעור ההיענות היה נמוך מן המצופה** (שיעור ההיענות עמד על 39%). עם זאת, שיעור ההיענות היה דומה בקבוצות השונות (ערבים, יהודים חרדים ויהודים שאינם חרדים)
- שיעור ההיענות השונה בקבוצות הגיל השונות תוקן באמצעות **שימוש במשקלים** בשלב הניתוחים הסטטיסטיים. המחקר התבסס על מדגם של מקבלי קצבת ילדים מן המוסד לביטוח לאומי. בקרב ילדים צעירים פרטי ההתקשרות של ההורים היו מעודכנים יותר ואפשרו לאתר יותר הורים. בקרב הילדים הבוגרים היו מקרים רבים יותר של טעויות בפרטי ההתקשרות או חוסר מענה במספרי הטלפון הרשומים, שכן חלף זמן רב מאז עודכנו הפרטים.
- המחקר התבסס על דיווחי הורים. **מדובר בדיווח סובייקטיבי ולא בהערכה של אנשי מקצוע.**

סיכום והמלצות

סיכום

- משבר הקורונה השפיע על כלל הילדים, אך ניכר כי השפיע יותר על ילדים עם מוגבלות. מגמה זו היא גורפת בקרב כל קבוצות האוכלוסייה שנבדקו.
- המדדים שבהם חלה ההתדרדרות הבולטת ביותר אצל כל הילדים, לפי דיווחי ההורים, הם המצב הרגשי והמצב החברתי. שיעורם של הילדים עם מוגבלות שאצלם חלה התדרדרות במצב הרגשי והחברתי גבוה, והוא בולט עוד יותר בקרב תלמידי בתי הספר לעומת ילדים בגיל הרך, ובקרב ילדים עם מוגבלות במסגרות החינוך הרגילות לעומת מי שלומדים במסגרות מיוחדות (בית ספר של חינוך מיוחד, גן חינוך מיוחד ומעון יום שיקומי).
- לתפיסת ההורים, היעילות של הלמידה מרחוק נמוכה יותר בקרב ילדים עם מוגבלות לעומת ילדים ללא מוגבלות. נמצא כי הלמידה מרחוק יעילה יותר בגילים הבוגרים, וכי התרומה העיקרית של הלמידה מרחוק ניכרת בהיבט של שמירה על סדר היום ופחות בהיבט הלימודי והחברתי.
- בלמידה מרחוק, הקשיים העיקריים שילדים עם מוגבלות נתקלים בהם הם הקושי לעקוב אחרי השיעור והצורך בתיווך ובהסבר להבנת השיעור. יש גם קשיים הקשורים למחסור בציווד ובתשתיות ראויות ללמידה מרחוק ולאוריינות דיגיטלית נמוכה. אלה בולטים עוד יותר בקרב ערבים.
- הורים לילדים עם מוגבלות מרוצים פחות מן המענה שהילד קיבל ממערכת החינוך מאז פרוץ משבר הקורונה.

סיכום (המשך)

■ בקרב חרדים מתקבלת תמונת מצב חיובית יותר לעומת יהודים שאינם חרדים ולעומת ערבים. **הורים חרדים לילדים עם מוגבלות מדווחים פחות על החמרה בתפקודי החיים שנבדקו, והם מרוצים יותר מן המענים במסגרת החינוך בתקופת הקורונה.** ייתכן כי הדיווח החיובי יחסית לשאר הקבוצות נובע גם מנורמות חברתיות פנים-חרדיות, ולפיהן נהוג פחות להעלות תלונות, במיוחד במסגרת של סקר שעשו גורמים שאינם חרדים⁴. כמו כן ייתכן שהממצאים נובעים מכך שבחלק מבתי הספר החרדים התקיימה למידה כסדרה גם בתקופות שבהן לא התקיימו לימודים פרונטליים בבתי ספר אחרים.

■ בקרב ערבים תמונת המצב מורכבת. בחלק מן המדדים שנבדקו מצב הילדים עם מוגבלות הוחמר לעומת יהודים ובחלק פחות. **מצבם הרגשי והחברתי של ילדים ערבים עם מוגבלות התדרדר פחות ממצבם של ילדים יהודים לא חרדים, לפי דיווחי ההורים.** ייתכן כי הדבר קשור לפער תרבותי שבא לידי ביטוי במודעות פחותה לפן הרגשי, ובצורת דיווח שונה ששמה פחות דגש על החצנת רגשות⁵. נוסף לכך, **בקרב ילדים ערבים בולטים קשיים בלמידה מרחוק הנובעים ממחסור בצידוד, בתשתיות או ביכולת לתפעל את הצידוד הנדרש ללמידה מרחוק.** קשיים אלה עולים בקרב כל הילדים הערבים (עם וללא מוגבלות) אך הם קיימים בשיעורים גבוהים יותר כאשר מדובר בילדים עם מוגבלות. כמו כן הורים ערבים מדווחים על שביעות רצון נמוכה מן המענים שהילדים קיבלו ממערכת החינוך לעומת הורים יהודים.

⁴ צ'רניחובסקי, ד. ושרוני, ח. (2015). הקשר בין הון חברתי לבריאות בקרב חרדים. *דוח מצב המדינה – חברה, כלכלה ומדיניות 2015*, עמ' 383-409.
⁵ ניג'ם-אכתיילאת, פ., בן רבי, ד. וסבו לאל, ר. (2018). *עקרונות עבודה והתערבות המותאמים לחברה הערבית בשירותי רווחה וטיפול בישראל*. דמ-778-18. מכון מאיירס-ג'וינט-ברוקדייל.

המלצות

- יש לפתח מענים לילדים עם מוגבלות, בדגש על תלמידי בית הספר (גילי 6-18), ובעיקר אלה הלומדים בבתי ספר רגילים.
- נדרשים מענים לטיפול בהתדרדות במצב הרגשי של הילדים בכלל ושל ילדים עם מוגבלות בפרט. קשיים אלה עלולים להשפיע בעתיד גם על תפקודי חיים אחרים.
- דיווחי ההורים מצביעים על התדרדות ניכרת במצבם החברתי של ילדים עם מוגבלות ועל יעילות מוגבלת של הלמידה מרחוק בהיבט החברתי, בעיקר בגילי בית הספר. מוצע לפתח כלים שיתנו מענה לילדים עם מוגבלות בהיבטים החברתיים. שיפור בפן החברתי יכול לתרום גם לרווחה הרגשית של ילדים.
- המענה של למידה מרחוק אינו מתאים לרבים מן הילדים עם מוגבלות. מוצע לחשוב על פתרונות מותאמים ללמידה של ילדים עם מוגבלות בעת משבר, כגון לימודים במרחבים פתוחים, לימודים בקבוצות קטנות, מתן תמיכות ותיווך שיסייע לילדים אלה להבין את המתרחש ולעקוב אחר השיעור.
- ממצאי המחקר מצביעים על חשיבותה של הפעלה סדירה של מערכת החינוך ומחזקים את ההחלטה לשמר את מסגרות החינוך המיוחד פעילות גם בעת משבר (מערכת החינוך המיוחד הושבתה רק במהלך הסגר הראשון).

המלצות (המשך)

מערכת החינוך הרגילה לא פעלה כסדרה מאז פרוץ משבר הקורונה. רוב תלמידי החינוך המיוחד לומדים בבתי ספר רגילים (62% מהם משולבים בכיתות רגילות ו-18% בכיתות קטנות בבתי ספר רגילים^א). ממצאי המחקר מעידים כי תלמידים עם מוגבלות הלומדים במערכת החינוך הרגילה נפגעו במיוחד ממשבר הקורונה. משבר הקורונה העמיד אתגרים רבים בפני מערכת החינוך באופן כללי, אך חשוב לזכור גם את הילדים עם מוגבלות המשולבים או הלומדים בכיתות חינוך מיוחד בבתי ספר רגילים ולספק להם תמיכות מתאימות.

משרד החינוך שוקל לשלב למידה מקוונת במערך הלימודים בשגרה. למידה מרחוק אינה מתאימה לכל הילדים. אחוז ניכר של ילדים עם מוגבלות מתקשים ללמוד באופן זה ונזקקים לסיוע. יש לתת את הדעת ללמידה המותאמת לילדים אלה בתכנון אסטרטגיות הלמידה בעתיד. ללא ביצוע התאמות של הלמידה לצרכים של ילדים עם מוגבלות יגדל הפער בינם ובין ילדים ללא מוגבלות.

בכל הקבוצות שנבחנו יש שיעורים לא מבוטלים של דיווח על קשיים טכניים הקשורים למחסור בציוד מתאים, בעיות בתשתית ואוריינות דיגיטלית נמוכה. קשיים מסוג זה בולטים עוד יותר אצל ילדים עם מוגבלות, בפרט בקרב ערבים. הלימודים מרחוק בתקופת הקורונה אינם אפשריים לכלל התלמידים. ללא פעילות מואצת לצמצום הפערים הדיגיטליים יגדל הפער בין תלמידים עם מוגבלות לתלמידים ללא מוגבלות, ובין תלמידים ערבים לתלמידים יהודים.

^א ברלב, ל., פור, י. ואורן, י. (2020). אנשים עם מוגבלות בישראל 2020, נתונים סטטיסטיים נבחרים. מכון מאיר-סג'וינט ברוקדייל ונציבות שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות.

המלצות (המשך)

- נראה שיש חשיבות רבה לקשר רציף של הצוות החינוכי עם הילדים גם בתקופת הלמידה מרחוק. הורים לילדים עם מוגבלות דיווחו על תדירות גבוהה יותר של קשר עם הצוות החינוכי. יש לשמר היבט זה ולהדגיש לצוות את חשיבותו הרבה לתפקודם ולחוסנם של הילדים, ולתחושות של ההורים.
- כדי לספק פתרונות מותאמים לילדים עם מוגבלות חשוב לשתף את ההורים בתהליכי החשיבה וקבלת ההחלטות. ההורים מכירים את ילדיהם ויוכלו לסייע באיתור פתרונות ולתת משוב על מידת התאמתם לצורכי הילדים.